

Dualnost uloga udomiteljica

Anđel, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:075664>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Lana Anđel

Dualnost uloga udomiteljica

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju
Diplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Dualnost uloga udomiteljica

Diplomski rad

Student/ica:

Lana Anđel

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Valerija Barada

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lana Andel**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Dualnost uloga udomiteljica** rezultat mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mogega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mogega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. veljača 2020.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Ciljevi i svrha istraživanja	3
3. Teorijska koncepcija rada	3
3.1. Udomiteljstvo u Hrvatskoj	3
3.2. Profesionalizacija udomiteljstva	7
3.2.1. Povijesni kontekst dualnosti uloga udomitelja	8
3.2.2. Ispreplitanje javne i privatne sfere kod udomiteljskih obitelji	11
3.2.2.1. Motivi i ciljevi udomitelja	14
3.2.2.2. Odnos udomitelja i udomljene djece	14
3.3. Majčinstvo	16
4. Istraživačka pitanja	18
5. Metodologija	18
6. Rezultati i rasprava istraživanja	21
6.1. Stvaranje nove obitelji	21
6.2. Dvostruko majčinstvo	29
6.3. Profesionalizacija majčinstva	32
6.4. Sustav podrške i pomoći	37
6.5. Zaključna razmatranja	40
7. Zaključak	45
8. Prilozi	48
Prilog 1: Protokol istraživanja	48
Prilog 2: Popis sugovornica	52
Prilog 3: Kodna lista	54
Prilog 4. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju	58
9. Literatura	59

Dualnost uloga udomiteljica

Sažetak

U literaturi je odnos posla i obitelji te vezanih uloga i njihova razgraničenja najčešće razrađen u odnosu na majku i oca koji rade izvan kuće i za koje su posao i obitelj dvije različite sfere kojima pripadaju različiti identiteti i uloge. Uobičajena podjela radnih i obiteljskih uloga očeva i majki je u slučaju udomitelja drugačija. Naime, udomiteljstvo prelazi granice posla i obitelji te se posao skrbi odvija unutar privatnosti obiteljske kuće, a njihove radne i obiteljske uloge nisu odvojene i granice im nisu jasno definirane. Navedenom nejasnom odnosu radne i obiteljske uloge doprinosi i novi Zakon o udomiteljstvu kojim se udomiteljstvo profesionalizira. Dakle obje uloge, svaka sa vlastitim jedinstvenim vrijednostima i normama, oblikuju suvremeno razumijevanje uloge udomitelja. Kako bi se odgovorilo na pitanje „Kako je to kada obitelj postane posao?“ provedeno je kvalitativno istraživanje te je za prikupljanje podataka korištena metoda polustrukturiranog intervjua u kojem je sudjelovalo 8 udomiteljica. Prijašnja istraživanja su pokazala da je udomiteljstvo rodno obilježeno, odnosno da većinu skrbi pružaju žene stoga je razumijevanje ženske perspektive neohodno. Rezultati ovog istraživanja su pokazali da se udomiteljice same nose sa problemom dvostruke uloge te se one ne identificiraju samo s jednom ulogom nego pokazuju aspekte obje uloge u ispunjavanju svakodnevnih obveza, odgovornosti i ciljeva. Zbog navedenog često dolazi do borbe između uloga, s obzirom da su temeljne vrijednosti i norme radne i roditeljske uloge u suprotnosti, odnosno dolazi do tzv. borbe između „glave“ i „srca“. Općenito se može reći da udomiteljice razumiju i percipiraju svoj identitet udomiteljice kao „udomiteljica“, ali svoju vlastitu ulogu vide kao „majka“.

Ključne riječi: udomiteljstvo, privatna i javna sfera, majčinstvo, profesionalizacija udomiteljstva, polustrukturirani intervjui

Perceptions of Family and Work Everyday Life of Female Foster Carers

Abstract

In literature, work-family relationships and their related roles and boundaries are usually argued in relation to mother and father who work outside of the home and for whom work and family are two different spheres with diverse identities and roles. The usual division of work and family roles of fathers and mothers is different in the case of foster carers. Foster care goes beyond the boundaries of work and family. Work of care takes place within the privacy of the family home, and their work and family roles are not separated and their boundaries are not so clearly defined. The new Foster Care Act also contributes to the vagueness of

relationship between work and family roles. Thus, both roles, each with their own unique values and norms, shape a contemporary understanding of the foster carers' role. To answer the question „How is it when a family becomes work?“, a qualitative survey was conducted. For the collection of data a semi-structured interview, in which 8 female foster carers participated, was used. Previous researches have shown that foster care is gender-based, i.e., majority of care is provided by women, therefore understanding of woman's perspective is essential. The results of this study showed that female foster carers are dealing with the dual role problem themselves and do not identify with only one role but show aspects of both roles in fulfilling everyday obligations, responsibilities and goals. Because of this, there is often a struggle between roles since the fundamental values and norms of work and parent roles are in contradictory, i.e., it often results in so-called fight between „head“ and „heart“. It can generally be said that female foster carers understand and perceive their foster care identity as a „foster-carer“ but see their own role as a „mother“.

Key words: foster care, private and public sphere, motherhood, professionalization of foster care, semi-structured interview

1. Uvod

Posljednjih nekoliko desetljeća potreba za udomiteljima u svijetu i Hrvatskoj se povećava zbog procesa deinstitutionalizacije kojim se djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi smještenoj u domovima za djecu i mlade (institucionalnom obliku skrbi) omogućuje drugačiji oblik smještaja i skrbi, odnosno popularizira se izvaninstitucionalni oblik skrbi kojim se djeca uključuju u život zajednice¹. Zbog navedenih procesa povećava se i interes za istraživanjima sustava udomiteljstva (Blythe, 2013). U navedenom sustavu udomitelji su ti koji pružaju djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi socijalnu uslugu smještaja (Zakon o udomiteljstvu, 2019) te oni nisu biološki povezani s udomljenom djecom niti imaju zakonska prava nad djetetom no osiguravaju obiteljsko okruženje djeci koja iz nekog razloga ne mogu biti sa svojom biološkom obitelji. Udomitelji mogu uslugu smještaja i obiteljsko okruženje udomljenoj djeci pružati kratkotrajno ili dugotrajno. Kratkotrajno udomiteljstvo je krizno udomiteljstvo za djecu kojoj je potrebna trenutačna pomoć i najčešće traje do tri mjeseca te je primarni cilj ponovno ujedinjenje djeteta s biološkom obitelji (Colton i Williams, 2006 prema Blythe, 2013). Kada brzo ujedinjenje s biološkom obitelji nije moguće, udomljenici se smještaju u dugotrajno udomiteljstvo (u daljnjem tekstu tradicionalno udomiteljstvo) te često tamo ostaju do punoljetnosti. Razlikovanje kratkotrajnog i dugotrajnog udomiteljstva važno je i kod razlikovanja uloga udomitelja, odnosno način na koji udomitelji razumiju svoju ulogu se razlikuje ovisno o vrsti udomiteljstva koju pružaju. Navedene razlike u razumijevanju uloga istraživali su Smyth i McHugh (2006) te su došli do zaključka da udomitelji koji pružaju dugotrajno udomiteljstvo se manje identificiraju s identitetom radnika u usporedbi s udomiteljima koji pružaju kratkotrajno udomiteljstvo. Na temelju toga se može zaključiti da se tradicionalni udomitelji primarno identificiraju kao roditelji udomljenoj djeci. Otežavajuća okolnost za udomitelje je da udomljenoj djeci oni nisu referentne osobe (osobe koje utječu na ponašanje, stvaranje mišljenja, prosudbi i procjena pojedinca) od rođenja te djeca koja dolaze u udomiteljsku obitelj imaju svoju vlastitu biografiju koja često uključuje zlostavljanje i zanemarivanje te ih ulaskom u udomiteljsku obitelj ne percipiraju kao nove roditelje (Sprey-Wessing i Portz, 1982). Kako bi udomitelji nadišli te probleme nije im dovoljno samo iskustvo roditeljstva nego posebna edukacija i identifikacija s ulogom koju će igrati.

Identifikacija i definiranje uloga koje udomitelji igraju je povezano s odnosom posla i obitelji. U literaturi je odnos posla i obitelji te vezanih uloga i njihova razgraničenja najčešće

¹Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/djeca-i-obilj/djeca-i-obilj-1872/deinstitutionalizacija-i-transformacija-domova-za-djecu-i-mlade/1898>

razrađen u odnosu na majku i oca koji rade izvan kuće i za koje su posao i obitelj dvije različite sfere kojima pripadaju različiti identiteti, uloge i kulturna značenja (Schofield i sur., 2013). Uobičajena podjela radnih i obiteljskih uloga očeva i majki, je u slučaju udomitelja drugačija. Naime, njima je obitelj ujedno i posao, a posao im je istovremeno i obitelj te njihove radne i obiteljske uloge nisu odvojene i granice im nisu jasno definirane. Navedenoj nejasnoći pri definiranju radne i obiteljske uloge udomitelja doprinosi i nejasno definirana uloga udomitelja u Zakonu o udomiteljstvu (2019). Zakonom je definirano udomiteljstvo kao oblik pružanja usluge smještaja i skrbi čime se ističe radna uloga te se istovremeno potiče poticajno i pozitivno obiteljsko okruženje čime u fokus dolazi roditeljska uloga. Pri tome nije definiran odnos navedenih uloga.

U sociologiji postoji literatura koja se bavi istraživanjem percepcije i iskustva udomitelja, no vrlo malo literature se bavi iskustvom udomiteljica koje se bave tradicionalnim udomiteljstvom i time kako one karakteriziraju svoju ulogu. Istraživanja su pokazala da je udomiteljstvo rodno obilježeno, odnosno da većinu skrbi pružaju žene (Blythe, 2013) stoga je razumijevanje ženske perspektive neohodno.

U ovom radu će se prvo prikazati stanje udomiteljstva u Hrvatskoj i teorijski pristup načinu ispreplitanja obitelji i posla u udomiteljstvu čime će se pobliže objasniti udomiteljski obiteljski život te mijenja li se on profesionalizacijom udomiteljstva. Bavljenje navedenom temom aktualizira i činjenica da je tijekom pisanja rada donesen novi Zakon o udomiteljstvu kojim se, uz postojeće vrste udomiteljstva (tradicionalno i srodničko) uvodi nova vrsta, a to je udomiteljstvo kao zanimanje.

U drugom dijelu rada su prikazani rezultati i razrada kvalitativnog istraživanja kojemu je predmet obiteljska i radna svakodnevnica udomiteljica. Za uzorak istraživanja su odabrane udomiteljice jer su se kroz povijest udomiteljstvom bavile uglavnom žene te je majčinstvo primarna ženka identifikacija. Uz navedeni kriterij spola uzorkovanje je provedeno i po kriteriju imanja biološke obitelji kako bi se mogla istražiti dinamika unutar udomiteljske obitelji. Provedeno je i analizirano 8 polustrukturiranih intervjua. Analiza je provedena u 3 koraka. Prvo je napravljena deskriptivna analiza podataka na temelju čega su izdvojene četiri glavne tematske cjeline: stvaranje nove obitelji, dvostruko majčinstvo, profesionalizacija majčinstva te sustav podrške i pomoći. Razrada započinje analizom iskustva udomiteljica u prijelaznom razdoblju koje nastupa svaki put kada u njenu obitelj dolazi novo dijete. Kako bi navedeno prijelazno razdoblje bilo uspješno važnim se pokazale pripreme i prilagodba na udomiteljstvo. Zatim dolazi središnji dio analize kojemu je fokus (percipiraju li udomiteljice svoju ulogu kao primarno radnu ili roditeljsku) na razlikovanju roditeljske i radne uloge te

kako načini nošenja s dvostrukom ulogom utječu na njihov svakodnevni život. Udomiteljice se ne mogu shvatiti neovisno samo kao radnice ili majke jer uloga udomitelja uključuju aspekte obje uloge (Cuthbert, 2015) stoga je potrebno vidjeti koja uloga je kod udomiteljica primarna te kako se uloge miješaju, dopunjuju i/ili sukobljavaju. S obzirom da se u radu koristi koncept društvenih uloga kako bi se identificirale prakse koje se od udomiteljica očekuju u određenoj situaciji u odnosu na druge (Williston, 1963), analizirati će se uloge udomiteljica u odnosu na druge (udomljena djeca, biološka djeca, suprug, biološki roditelji udomljenog djeteta, centar za socijalnu skrb, udruga za udomitelje, neformalne socijalne mreže) te podrška koja im je potrebna u procesu udomiteljstva. Na kraju je provedena analitička analiza rezultata istraživanja.

2. Ciljevi i svrha istraživanja

Predmet istraživanja je obiteljska i radna svakodnevica udomiteljica. Ovom radu cilj je utvrditi elemente obiteljske i radne svakodnevice udomiteljica, odnosno namjerava se odgovoriti na pitanje „Kako je to kada obitelj postane posao?“

Svrha istraživanja je pridonijeti području istraživanja radne svakodnevice žena koje se bave udomiteljstvom. Uz to, ovo istraživanje dodatno rasvjetljava i ukazuje na kompleksnost odnosa osobne i profesionalne uloge udomiteljica.

3. Teorijska koncepcija rada

U prvom dijelu rada prikazat će se stanje udomiteljstva u Hrvatskoj u kojoj 2019. godine stupa na snagu novi Zakon o udomiteljstvu kojim se uvodi nova vrsta udomiteljstva, udomiteljstvo kao zanimanje. S obzirom na navedeno i činjenicu da udomiteljstvo prelazi granice posla i obitelji te se posao skrbi odvija unutar privatnosti obiteljske kuće, teorijski će se razraditi način ispreplitanja obitelji i posla u udomiteljstvu te mijenja li se on profesionalizacijom udomiteljstva. Posebna pažnja posvetit će se ženama u udomiteljstvu i vezanim majčinstvom jer su udomiteljice oduvijek bile uglavnom žene jer se smatra da je ženama prirodnije brinuti o djeci.

3.1. Udomiteljstvo u Hrvatskoj

U kontekstu deinstitucionalizacije, u europskim zemljama se smanjuje broj institucija, odnosno domova za djecu i mlade u kojima su smještena djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi te se radi na popularizaciji izvaninstitucionalnih oblika skrbi. Institucionalni oblik

smještaja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi se odnosi na domove za smještaj i odgoj djece. Mnogi autori ističu da navedeni način smještaja djece ima štetne posljedice na njihov psihosocijalni razvoj te promiču drugačiji oblik smještaja i skrbi (Jovančević, 2009, Johnson i sur. 2006, Vejmelka 2012 prema Sabolić i Vejmelka 2015). Popularizaciji izvaninstitucionalnih oblika skrbi doprinijela je i Konvencija o pravima djeteta (1989, čl. 20) prema kojoj djeca koja su izdvojena iz vlastitih obitelji imaju pravo na posebnu zaštitu i pomoć države te im se mora osigurati mjesto u udomiteljskoj ili posvojiteljskoj obitelji, a ako to nije moguće tek tada ih se smješta u odgovarajuće institucije. Kelly i Gilligan (2002) ističu da se kroz razvoj udomiteljstva može vidjeti pomak u vrijednosnom sustavu skrbi za djecu općenito, odnosno prvo je fokus bio na zaštiti djeteta, zatim na zaštiti obiteljskih i roditeljskih prava, a danas se govori o pravima djeteta.

Procesom deinstitutionalizacije se djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi smještenoj u domovima za djecu i mlade (institucionalnom obliku skrbi) omogućuje drugačiji oblik smještaja i skrbi, odnosno popularizira se izvaninstitucionalni oblik skrbi kojim se djeca uključuju u život zajednice². Zbog navedenih procesa povećava se i interes za istraživanjima sustava udomiteljstva (Blythe, 2013).

Ulaskom Hrvatske u Europsku uniju Vlada Republike Hrvatske je morala donijeti nove pozitivnopravne propise i strategije, među kojima su i one na području sustava socijalne skrbi (Sabolić i Vejmelka, 2015), odnosno moralo se početi intenzivnije raditi na deinstitutionalizaciji, tj. izvaninstitucionalnom obliku skrbi za djecu. Deinstitutionalizacija znači, između ostalog, promicanje udomiteljstva.

Prema Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku³ udomiteljstvo je oblik skrbi u zamjenskoj obitelji te je ta skrb privremena. Prvi Zakon o udomiteljstvu donesen je 2007. godine te je on nadopunjen 2019. godine. Navedenim zakonom udomiteljstvo je definirano kao oblik pružanja socijalne usluge smještaja čime se točno određuju uvjeti i način udomiteljstva te prava i obveze udomljenika, udomitelja, centra za socijalnu skrb i drugih pravnih osoba koje su uključene u udomiteljstvo. Udomljenik može biti udomljen kod udomitelja koji je samac ili u udomiteljsku obitelj, u kojem slučaju postoji jedan udomitelj koji je predstavnik udomiteljske obitelji. Također je propisano da bi udomljenik trebao biti smješten u poticajno i pozitivno obiteljsko okruženje. Zakon (2019) ističe nekoliko načela udomiteljstva, a to je načelo najboljeg interesa udomljenika (nerazdvajanje braće, prioritet u

²Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/djeca-i-obilj/djeca-i-obilj-1872/deinstitutionalizacija-i-transformacija-domova-za-djecu-i-mlade/1898>

³Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku <https://mdomsp.gov.hr/udomiteljstvo> (9.10.2019.)

udomiteljstvu imaju krvni srodnici), načelo ravnopravnosti u obiteljskom okruženju, načelo održivosti socijalnih veza (udomljenika se pokušava udomiti u njegovom mjestu prebivališta), načelo uključenosti te načelo zabrane diskriminacije.

Do 2019. godine u Zakonu o udomiteljstvu (2007) se razlikovalo tradicionalno i srodničko udomiteljstvo te udomiteljima nije bilo osigurano obvezno osiguranje koje uključuje mirovinsko, zdravstveno, pravo na vrijeme nezaposlenosti niti naknada za rad. Do promjene dolazi 1.1.2019. godine kada se uvodi nova vrsta udomiteljstva, a to je udomiteljstvo kao zanimanje. Od tada se u Zakonu razlikuje tradicionalni, srodnički udomitelj i udomiteljstvo kao zanimanje:

- Zakonom o udomiteljstvu (2019) je propisano da **tradicionalni udomitelj** pruža uslugu smještaja te ima pravo na opskrbninu po djetetu i osobnu naknadu za rad. Tradicionalni udomitelj mora biti punoljetan, poslovno sposoban, hrvatski državljanin, osoba mlađa od 60 godina, imati završenu najmanje srednju školu. Nadalje ili udomitelj ili član udomiteljske obitelji mora ostvarivati vlastita sredstva za uzdržavanje udomljenika
- **Srodnički udomitelj** je u krvnoj vezi s udomljenikom te ima pravo na opskrbninu (Zakon o udomiteljstvu, 2019).
- Udomitelji koji se bave **udomiteljstvom kao zanimanjem** imaju pravo na opskrbninu, naknadu za rad, prava iz mirovinskog i obveznog zdravstvenog osiguranja i prava za vrijeme nezaposlenosti (Zakon o udomiteljstvu, 2019). Zakon (2019) propisuje da postoji standardizirano i specijalizirano udomiteljstvo kao zanimanje. Da bi osoba postala profesionalni standardni udomitelj ona ne smije biti u radnom odnosu, obavljati samostalnu registriranu djelatnost obrta ili samostalnu djelatnost. Prije nego postane profesionalni udomitelj mora najmanje 6 mjeseci biti tradicionalni udomitelj te imati udomljeno najmanje 3 djece istovremeno. Uz sve navedeno da bi osoba postala profesionalni udomitelj mora imati prebivalište na području na kojem je iskazan manjak udomitelja, a to se određuje mrežom socijalnih usluga te sam udomitelj mora biti izabran od strane Povjerenstva za izbor udomitelja za obavljanje udomiteljstva kao zanimanja. S druge strane specijalizirani udomitelj može obavljati osoba koja ispunjava sve uvjete kao i standardi udomitelj, ali mora imati završeni

najmanje preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij u području vezanim uz udomiteljstvo⁴ te imati minimalno 3 godine radnog staža u radu s djecom.

Uz navedeno razlikovanje vrsta udomiteljstva koje je propisano Zakonom o udomiteljstvu (2019), centar za socijalnu skrb razlikuje i vrste udomiteljstva prema potrebama udomljenika⁵:

- Tradicionalno udomiteljstvo
- Specijalizirano udomiteljstvo (udomljeniku se pružaju specijalizirane usluge skrbi za djecu s problemima u ponašanju, zlostavljanu i zanemarivanu djecu, djecu s teškoćama u razvoju, HIV pozitivnu djecu itd.)
- Hitno udomiteljstvo (udomiteljstvo kojim se udomljeniku mora hitno osigurati smještaj radi njegove sigurnosti, zaštite ili drugih životnih interesa)
- Povremeno udomiteljstvo (udomljeniku se pruža usluga skrbi na privremenom smještaju (najdulje tri mjeseca) zbog pripreme za stalni smještaj u tu udomiteljsku obitelj, pripreme za samostalan život, prilagodbe na obiteljski život itd.)

Udomitelji (isključujući srodničke udomitelje) nisu biološki povezani s udomljenikom niti imaju pravnu moć kao roditelji, ali moraju osigurati obiteljsko okruženje u vlastitom domu za djecu koja su izdvojena iz bioloških obitelji. Udomitelji moraju imati i moći pružiti odgovarajuće uvjete, poput stambenih i socijalnih koje ocjenjuje centar za socijalnu skrb. Udomitelji koji ispune uvjete i počnu se baviti udomiteljstvom mjesečno dobivaju opskrbninu i naknadu koje se osiguravaju iz državnog proračuna Republike Hrvatske te ih utvrđuje ministar (Zakon o udomiteljstvu, 2019). Opskrbnina se određuje za svakog udomljenika posebno, a ovise o dobi i zdravstvenom stanju, dok naknada udomitelju ovisi o broju i vrsti udomljenika.

Rasprostranjenost udomiteljstva u Republici Hrvatskoj je neujednačena. Velika većina udomitelja je na području Zagrebačke županije i Grada Zagreba, Osječko-baranjskoj županiji, Varaždinskoj županiji i Koprivničko-križevačkoj županiji, dok u južnim i priobalnim područjima je vrlo mali broj udomitelja⁶. U Tablici 1. prikazan je broj udomljene djece u Republici Hrvatskoj od 2012. do 2018. godine. Broj udomljene djece kroz navedene godine se kreće oko 2000.

⁴ Područja povezna sa udomiteljstvom prema Zakonu o udomiteljstvu (2019) su socijalni rad, psihologija, edukacijska rehabilitacija, socijalna pedagogija, logopedija, radna terapija, fizioterapija i sestrinstvo.

⁵ Centar za socijalnu skrb Zagreb <https://www.czss-zagreb.hr/sites/default/files/dokumenti/dodatne-informacije.pdf>

⁶ Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku <https://mdomsp.gov.hr/udomiteljstvo-8879/zakonodavni-okvir-10307/10307>

Tablica 1. Broj udomljene djece u Republici Hrvatskoj do 2012. do 2018. godine

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Broj udomljene djece	2100	2204	2403	2636	2342	2190	2276

(Izvor: Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2014. godini, Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2015. godini, Godišnje statističko izvješće ... u 2016. godini, Godišnje statističko izvješće ... u 2017. godini, Godišnje statističko izvješće ... u 2018. godini)

U Hrvatskoj je neujednačena i dobna i obrazovna struktura udomitelja⁷. Više od polovice udomitelja je starije od 55 godina, te 29% udomitelja ima završeno osnovno školsko obrazovanje. Na službenoj stranici Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku⁷ piše da je zadnjih nekoliko godina primjećen pad broja novih udomiteljskih obitelji, posebice mladih i visokoobrazovanih. Moguće je da je i to razlog donošenja novog zakona o udomiteljstvu kojim se želi potaknuti mlade sa završenim minimalno preddiplomskim sveučilišnim studijem na bavljenje udomiteljstvom.

Prema Blythe i suradnicima (2013) udomitelji u Australiji su početkom 2000-ih počeli zahtijevati da dobiju profesionalni identitet udomitelja te da ih se uvrsti među članove socijalne skrbi. Od 2019. godine, kao što je vidljivo na primjeru novodonesenog Zakona o udomiteljstvu, to se počelo događati i u Hrvatskoj. Važno je istaknuti i da u državama u kojima udomitelji zahtijevaju profesionalni status, postoje udomitelji koji se protive profesionalizaciji udomitelja jer oni se prije identificiraju kao roditelj udomljenog djeteta nego kao udomitelj, te smatraju da bi se time postepeno gubila obiteljska komponenta. Ovo upućuje na promišljanje i razradu razumijevanja vlastite uloge udomitelja.

3.2. Profesionalizacija udomiteljstva

Potreba za profesionalizacijom udomiteljstva javlja se kada dolazi do dualnosti uloga (roditeljska i radna uloga) kod udomitelja 1960-ih godina (Cuthbert, 2015). Time se želio riješiti problem nedefiniranosti uloge udomitelja. Na udomitelje se tada gledalo kao na privremene skrbnike koji su zaduženi za zaštitu djeteta i imaju ograničen utjecaj na djetetovu budućnost. Dualnost uloga udomitelja te njihov konflikt, nadopunjavanje ili isključivanje, u nastavku će se pokušati objasniti prvo kroz povijesni kontekst i političke promjene, a zatim kroz analizu ispreplitanja privatne i javne sfere u udomiteljskoj obitelji.

⁷Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku <https://mdomsp.gov.hr/udomiteljstvo-8879/zakonodavni-okvir-10307/10307>

3.2.1. Povijesni kontekst dualnosti uloga udomitelja

Merton (1957) u svojoj teoriji uloga objašnjava kako ljudi stječu i uče o svojim ulogama te koji je oblik ponašanja prihvatljiv za koju ulogu. U suvremenom društvu ljudi rijetko imaju jednu jedinstvenu ulogu nego prisvajaju razne uloge te različite skupine ljudi imaju različita očekivanja ponašanja pojedinca, ovisno o ulozi koju trenutno igra (Giddens, 1991). Tako i udomitelji imaju i igraju različite uloge, ali te uloge zahtijevaju intenzivan emocionalni rad i stres jer o udomiteljima ovisi dobrobit udomljenika, ali i njih samih i ostalih članova obitelji (Schofield i sur., 2013).

Nejasno određenje uloga može se pratiti i kroz povijet udomiteljstva. Udomiteljstvo se javlja početkom 19. stoljeća u viktorijskoj Engleskoj kada se prepoznaju prava djeteta (Cuthbert, 2015). Djeca koja su radila kao jeftina radna snaga na imanjima vladajućih i bogatih obitelji, počinju se smještati u udomiteljske obitelji. Tada su se udomitelji vidjeli kao surogat roditelji djeteta te su se biološki roditelji u potpunosti zanemarivali. 1960-ih godina mijenja se dominantan pristup na način da se donosi tako zvana politika ponovnog ujedinjenja, odnosno ponovno ujedinjenje udomljenog djeteta i bioloških roditelja jer je došlo do spoznaje da djeca imaju potrebu vratiti se u biološku obitelj kako bi zadovoljili kulturne i socijalne potrebe (Cuthbert, 2015). Centri za socijalnu skrb tada dobivaju ovlasti da definiraju obveze, pravila i granice uloge udomitelja. U to su vrijeme udomitelji uglavnom bile žene, jer se smatralo da je ženi prirodno brinuti o djeci i da bi potrebe udomljene djece mogle biti zadovoljene ženskim „prirodnim“ sposobnostima da bude majka. Posljedično, politika ponovnog ujedinjenja, kojoj je cilj vratiti dijete u biološku obitelj, postaje problematična za udomiteljice jer su se do tada one smatrale (surogat) majkama udomljenog djeteta te tada prvi put dolazi do dualnosti uloge udomiteljica (Cuthbert, 2015). Udomitelji tada postaju posrednici centra za socijalnu skrb kojima je zaduženje zaštita i briga o djeci, a ne emocionalno vezivanje za njih. Nova politika donijela je i promjene u autonomiji i odgovornosti udomitelja. Biološki roditelji zadržavaju sva prava nad djetetom u udomiteljskoj obitelji, odnosno udomitelji ne mogu donositi nikakve odluke o djetetu (kao što su to mogli do tada) bez da dobiju pristanak bioloških roditelja.

Prvi pokušaj analize dualnosti uloge udomitelja i formalnu konceptualizaciju udomitelja kao profesionalaca napravio je Williston 1963. godine. Williston (1963) u svom radu razlikuje dvije moguće uloge udomitelja: laici i profesionalni udomitelji. Uloga laika je „popraviti“ dijete te mu je cilj odgoj djeteta kako ono ne bi u budućnosti postalo kao njihovi biološki roditelji ili ako dijete već pokazuje ponašanja slična ponašanjima svojih bioloških roditelja preodgojiti ga. Kako bi udomitelji to postigli, oni koriste određena sredstva. Za njih je

najbolje da dijete napusti identitet i osjećajne veze koje ga vežu za biološke roditelje. Kako bi to postigli moraju doprijeti do srži djeteta i ostvariti povezanost s njima kakvu dijete ima s biološkim roditeljima te mu pružiti ljubav. Takvi udomitelji postavljaju vlastita kućna pravila i sami određuju što dijete smije, a što ne. Unutarnje zadovoljstvo udomitelji postižu kada vide da je dijete raskinulo sve ponašajne veze s biološkim roditeljima i preuzelo njihove norme.

Nasuprot laika, Williston (1963) opisuje glavnu karakteristiku profesionalnog udomitelja, a to je pružanje privremene kućne njege. Njihov cilj je pružanje fizičke i psihičke skrbi za djecu kako bi se ona mogla vratiti biološkim roditeljima. Navedeni način skrbi uključuje emocionalnu pomoć, objašnjenje djetetove prošlosti, njihov identitet u biološkoj obitelji i održavanje veze s biološkim roditeljima. Profesionalni udomitelji moraju biti objektivni i ne uključivati se emocionalno. Pokušavaju preuzeti pravila koja su imali kod bioloških roditelja kako bi izbjegli zbunjenost kod djeteta i održali povezanost djeteta s biološkom obitelji. Cilj im je što je prije moguće vratiti dijete u biološku obitelj. Za razliku od laika, njihovo unutarnje zadovoljstvo nije u postignutoj vezi s djetetom već spoznaja da se ono uspješno vratilo u biološku obitelj. Williston (1963) ističe nelogičnost u ulozi laika, oni imaju dugoročne, ako ne i trajne ciljeve za privremenu situaciju. U takvim slučajevima često dolazi do sukoba između udomitelja i bioloških roditelja te vodi ka zbunjenosti djeteta kada se vraća u biološku obitelj. Williston smatra da je mnogo teža (i bolja uloga za dobrobit djeteta) ona profesionalnog udomitelja, jer zahtijeva mnogo priprema i učenja dok laici djeluju uglavnom stihijski.

Prema Willinstonovoj analizi, profesionalni udomitelji nastaju 1960-ih godina uvođenjem politike ponovnog ujedinjenja, dok opis laika pripada opisu udomitelja koji su bili orijentirani na dijete i smatrali su se roditeljima udomljene djece. No, iako je ta politika zahtijevala od udomitelja da se ne vežu emocionalno i naglašavala je privremenost skrbi, udomitelji su se i dalje osjećali kao roditelji udomljenom djetetu zbog čega dolazi do problema dualnosti uloge udomitelja. Taj problem prisutan je kod udomitelja i danas. Država i centar za socijalnu skrb udomitelje vide kao klijente, radnike, volontere, privremene skrbnike itd., ali nikada kao roditelje udomljene djece, dok udomitelji sebe još uvijek, između ostalog, vide u roditeljskoj ulozi (Cuthbert, 2015).

Problemom uloga udomitelja su se bavili i Sprey-Wessing i Portz (1982), ali oni u svom radu idu korak unatrag i istražuju koje su referentne točke kod određivanja uloge udomitelja. Navode da je glavni problem kod određivanja identiteta udomitelja nesigurnost njihove uloge. Po njima općenita uloga udomitelja nije točno određena pa navode da se uloga udomitelja oslanja na tri modela:

1. Orijentacija prema ulozi bioloških roditelja (udomitelji se ponašaju kao da su biološki roditelji udomljenoj djeci)
2. Koncept zamjenskog roditelja (udomitelji su svjesni ograničenja i da je udomiteljstvo vremenski ograničeno te da im oni nisu biološki roditelji, ali žele stvoriti obiteljsko okruženje za djecu)
3. Orijentacija prema radnoj ulozi (udomitelji se vide kao profesionalni udomitelji i kod njih je naglašena radna uloga).

Sprey-Wessing i Portz (1982) su proveli istraživanje u Njemačkoj kako bi utvrdili koji od navedenih modela prevladava kod 49 ispitanika koji se bave udomiteljstvom. Došli su do zaključka da polovica ispitanika temelji svoje udomiteljsko roditeljstvo na ulozi bioloških roditelja ili zamjenskih roditelja, dok su se dva ispitanika identificirala kao profesionalni udomitelji. Navedeni nalazi istraživanja pokazuju da unatoč naglašavanju privremene komponente udomiteljstva i tome da centri za socijalnu skrb određuju uvjete i načine obavljanja udomiteljstva, kod udomitelja uglavnom prevladava roditeljska komponenta.

Na temelju društvenih uloga društvene grupe očekuju određeno ponašanje ljudi u toj istoj grupi (Giddens, 1991). Uloga udomitelja se razlikuje od uloge bioloških roditelja što može dovesti do problema kod određivanja identiteta udomitelja. Navedena razlika upućuju na drugačije objašnjenje roditeljske uloge udomitelja od objašnjenja roditeljske uloge bioloških roditelja. Sprey-Wessing i Portz (1982) navode razlike između uloge bioloških roditelja i udomitelja, a to su nejasan i nezahvalan položaj udomitelja u odnosu na socijalne službe i biološke roditelje, često udomitelji pripadaju društvenoj klasi koja je drugačija od udomljene djece, problemi koji nastaju s kontaktom s biološkim roditeljima, objašnjavanje udomljenoj djeci njihovo podrijetlo, dobivanje novca za brigu o udomljenoj djeci itd.

Prema Zakonu o udomiteljstvu (2019) umjesto roditeljske uloge, udomitelji bi primarno morali imati radnu ulogu te vrlo ograničenu roditeljsku autonomnost i jasno definirane obaveze. Kako udomitelji razumiju svoje obveze ovisi o mnogim faktorima, kao na primjer dužina ostanka udomljenika u udomiteljskoj obitelji, slaganje udomitelja i udomljenika, dob udomljenika, financijska situacija udomitelja (Blythe i sur., 2013; Schofield i sur., 2013). Blythe i suradnici (2013) na temelju istraživanja provedenog u Australiji dolaze do zaključka da udomiteljice sebe prestaju smatrati udomiteljicom njegovateljicom i počnu se vidjeti kao majka udomljenom djetetu kada je udomljenik duže kod njih te kada se emocionalne veze produbljuju, odnosno one udomiteljstvo percipiraju prije svega kao roditeljstvo, a ne posao. Udomiteljice se također identificiraju kao majka udomljenom djetetu što je dijete mlađe te im

žele pružiti obiteljsko okruženje u kojem se dijete može optimalno razvijati. Osim navedenih vanjskih faktora, identifikacija s određenom ulogom je povezana i s unutarnjim faktorima, kao što je motivacija i preferirana društvena potpora (Cuthbert, 2015). Udomitelji koji žele dugoročno udomiteljstvo i žele udomljenom djetetu pružiti obiteljsko okruženje, potporu traže kod prijatelja i obitelji, primarno se identificiraju kao roditelji, dok se udomitelji koji žele samo kratka udomiteljstva, koji naglašavaju svoje vještine i iskustvo te potporu traže kod drugih udomitelja i socijalnih radnika, se primarno identificiraju s radnom ulogom, odnosno njegovateljem (Schofield i sur., 2013).

U ovom poglavlju opisan je problem dualnosti uloga u povijesnom kontekstu. U sljedećem poglavlju će se analizirati dualnost uloga iz percepcije ispreplitanja javne i privatne sfere unutar obitelji.

3.2.2. Ispreplitanje javne i privatne sfere kod udomiteljskih obitelji

Identifikacija i definiranje uloga koje udomitelji igraju je povezano s odnosom posla i obitelji. U udomiteljstvu se obiteljska i poslovna sfera isprepliću, dok je u literaturi odnos posla i obitelji najčešće razrađen u odnosu na majku i oca koji rade izvan kuće i kojima su obitelji i posao dvije različite sfere koje imaju zasebne uloge i kulturna značenja (Schofield i sur., 2013). U udomiteljstvu te uloge nisu tako jasno definirane, jer u udomiteljstvu obitelj postaje posao i posao postaje obitelj. Udomiteljstvo zahtijeva skup vještina i obveza koji prelaze tradicionalnu granicu koja se proteže kroz privatne i javne sfere kuće i posla (Cuthbert, 2015). U tom slučaju dolazi do miješanja uloga roditelja i radnika, odnosno dolazi do dualnosti uloge udomitelja. Schofield i suradnici (2013) ističu da je srž takve vrste posla pružanje ljubavi, brige i osigurati obiteljsko okruženje djetetu. Usporedno s nejasno odvojenim ulogama udomitelja ide i nejasno definiranje identiteta udomitelja.

Cuthbert (2015: 42) je izdvojio 4 stavke koje udomitelji doživljavaju kao problematične, a povezane su s dualnosti uloge udomitelja. Stavke sadrže 4 para dijametralno suprotnih niza vrijednosti i normi koje podupiru koncept identifikacije udomitelja s ulogom roditelja i radnom ulogom.

1. Privatna nasuprot javne sfere

Udomiteljstvo bi se trebalo temeljiti na roditeljstvu, a roditeljstvo se normativno smatra privatnom, informalnom, autonomnom praksom. U zapadnim obiteljima jasna je distinkcija između privatnog i javnog prostora. Nadalje, udomitelje nadzire centar za socijalnu skrb kako bi bili sigurni u djetetovu sigurnost. Posao udomitelja obuhvaća i njihovu privatnost i javne domene posla. Integracija posla i obitelji može dovesti do

sukoba između različitih skupova vrijednosti. Dakle, posao udomitelja zadire u njihovu privatnu i autonomnu sferu kako bi se zaštitila djeca.

2. Tranzicija nasuprot stabilnosti

Cuthbert (2015) izdvaja da mnogi udomitelji ističu ljubav kao ključ uspješnog udomiteljstva i djetetove emocionalne stabilnosti te da aktivno rade na poboljšanju emocionalnih veza između njih i djeteta. Problem se javlja kada dolazi do sukoba roditeljske uloge i radne uloge, pogotovo kada dolazi do spoznaje da ljubav i jake emocionalne veze kontriraju prolaznoj i privremenoj prirodi udomiteljstva.

3. Obaveze nasuprot dobrovoljnog rada

Sljedeći problem javlja se kod pitanja trebaju li udomitelji biti plaćeni za brigu o djetetu. Cuthbert (2015) postavlja pitanje „Kako će se znati bave li se udomitelji udomiteljstvom zbog altruističnim motiva ili zbog novca?“. U modernom društvu radnici dobivaju novčanu naknadu za pružanje dobra ili usluga. Plaća se temelji na ugovornoj obvezi dviju strana, od koje svi imaju koristi, dok nasuprot tome volontiranje proizlazi iz altruizma, a naknada odnosno nagrada nije novčana nego su to emocionalna iskustva. S obzirom da udomitelji imaju formalne obveze i zadatke, poput pohađanja sastanaka, surađivanja sa socijalnim radnicima i biološkim roditeljima, pohađanje edukacija kako bi unaprijedili svoje vještine i naučili nove tehnike roditeljstva, Cuthbert (2015) smatra da udomitelji imaju pravo na novčanu naknadu.

4. Univerzalizam nasuprot partikularizma

Zakonodavstvo ima univerzalni pristup prema svoj djeci kako bi osigurali pravdu za djecu, bez obzira na okolnosti ili podrijetlo djeteta. Prema zakonu, uloga udomitelja je zaštita djeteta. Priorizacija dječjih prava je u suprotnosti sa time kako udomitelji percipiraju i upravljaju svojim ulogama. Udomitelji ljubavljaju i emocionalnim vezama upoznaju individualne potrebe svakog djeteta, što je u suprotnosti sa propisanim zaduženjima udomitelja.

Miješanje uloga istražili su Schofield i suradnici (2013) u Ujedinjenom Kraljevstvu kada je došlo do profesionalizacije udomiteljstva. Koristili su kvalitativnu metodologiju i proveli 40 intervjua s udomiteljima, od čega je bilo 37 žena. Analizom intervjua došli su do zaključka da postoje udomitelji kod kojih prevladava radna uloga nad ulogom roditelja i oni kod kojih prevladava uloga roditelja nad radnom ulogom. Do navedenog zaključka došli su analizom motivacije udomitelja za udomiteljstvom, na koliki period su spremni udomiti dijete, načina

na koji opisuju svoju ulogu te njihovim odnosom s centrom za socijalnu skrb i lokalnom vlasti. Udomitelji koji se identificiraju primarno kao udomitelji sebe vide kao stručnjake s potrebnim vještinama i znanjem, često se referiraju na druge udomitelje, pričaju o svojim zadacima kao udomiteljima i često upotrebljavaju riječ posao. Nasuprot njima, oni udomitelji koji se identificiraju ponajprije kao roditelj, navode da ih na udomiteljstvo motivira želja da se bude roditelj i stvara obitelj, naglašavaju da su oni „normalna“ obitelj te se često oslanjaju na užu i širu obitelj radije nego na centar za socijalnu skrb. Kroz daljnju analizu Schofield i suradnici (2013) zaključuju da postoje ukupno četiri kategorije udomitelja, a to su:

1. udomitelji koji se primarno identificiraju kao udomitelji (radnici), ali su prisvojili i ulogu roditelja
2. udomitelji koji se primarno identificiraju kao udomitelji (radnici) i odbacuju ulogu roditelja
3. udomitelji koji se primarno identificiraju kao roditelji, ali su prisvojili i ulogu udomitelja (radnika)
4. udomitelji koji se primarno identificiraju kao roditelji i opiru se ulozi udomitelja (radnika) (Schofield i suradnici, 2013).

Ukoliko ne dođe do mješanja uloga, jedan od izazova udomitelja je mogućnost konflikta uloga. Konflikt uloga uključuje nekompatibilnost normi i vrijednosti dvije ili više neuskладivih uloga. Istraživanje Broadya i suradnika (2010) je pokazalo da udomitelji teško integriraju vlastiti idealizirani identitet roditelja u realno iskustvo udomljavanja. Udomitelji su naglašavali razliku između onoga kakvo bi udomiteljstvo trebalo biti i emocionalnih, stvarnih iskustva. Schofield i suradnici (2013) objašnjavaju da postoji mogućnost konflikta uloga kod udomitelja, ali da je vjerojatnije da će se te uloge međusobno nadopunjavati i nadograđivati. Kod udomitelja koji mogu lako prelaziti iz jedne u drugu ulogu, odnosno biti profesionalni, vješti udomitelj i uspješan roditelj pun ljubavi, kod njih se uloge nadopunjuju. Uz navedeno, važnu komponentu u lakom prelaženju iz uloge u ulogu i njihovom nadopunjavanju ima osobno zadovoljstvo i zadovoljstvo poslom (Schofield i sur., 2013).

Pregledom literature nesumnjivo je da su obje uloge udomitelja, roditeljska i radna, važne za razumijevanje udomiteljskih praksi. Navedene uloge u neraskidivoj su vezi s motivacijom, obvezama i ciljevima udomitelja pri određivanju identiteta udomitelja (Cuthbert, 2015) stoga je važno dodatnu pažnju posvetiti motivaciji, obvezama i ciljevima udomitelja.

3.2.2.1. Motivi i ciljevi udomitelja

Udomiteljstvo počinje odlukom o obavljanju udomiteljstva i motivacijom udomitelja. Istraživanja pokazuju da su motivi pri ulasku u udomiteljstvo intrinzični. Laklija (2011) utvrđuje da je najizraženiji motiv altruizam te motiv popunjavanja praznog gnijezda, odnosno samoća. Do sličnih rezultata dolaze i Ivković i Žižak (2010) te dodaju još jedan motiv, a to je upoznavanje sa udomiteljstvom i poticanjem na udomiteljstvo od strane prijatelja i rodbine. Sprey-Wessing i Portz (1982) u svom istraživanju navode da je najčešći motiv privrženost i suosjećanje sa djecom, a sljedeći najčešći motivi su iskazivanje socijalno-političkog angažmana te kršćansko ponašanje. Oni još navode da udomitelji kada ispune obveze koje su vezane uz udomiteljstvo očekuju poboljšanje njihove osobnosti, samouvjerenosti i osjećaj ispunjenosti. Udomitelji koji su motivirani time da pomognu djeci i zajednici lakše i jače se povežu s djecom (Lanigan i Burleson, 2016). Takva intrinzična motivacija je povezana s vjerojatnošću da će udomitelji nastaviti udomljavati djecu.

Na temelju motiva da se postane udomitelj stvaraju se očekivanja o ishodu udomiteljstva, odnosno udomitelji zamišljaju kakvi će oni biti udomitelji. Broady i suradnici (2010) utvrđuju da na temelju tih očekivanja i predikcija, odnosno ovisno jesu li oni pozitivni ili negativni, odlučuju hoće li postati udomitelji ili ne. Odluče li se postati udomitelji, potrebne su im određene vještine koje će im davati snage za nastavak bavljenja udomiteljstvom i pozitivan ishod udomiteljstva. Geiger i suradnici (2016) izdvajaju vještine koje su potrebne udomiteljima, a to su strpljenje, ustrajnost, tolerancija, empatija i razumijevanje te se empatija ističe kao jedan od najvažnijih koncepta u udomiteljstvu. Empatija se može objasniti kao sposobnost osobe da može razumijeti unutarnje stanje druge osobe, što rezultira željom za pomoći toj osobi (Batson, 2017) te je ona kao takva izvor altruizma. Geiger i sur. (2016) su proveli istraživanje kako bi objasnili kako se empatija manifestira kod uspješnih udomitelja. Rezultati istraživanja pokazuju da udomiteljima empatija pomaže kod razumijevanja djeteta, njegove traumatične povijesti i posljedično ponašanja, kod odnosa s biološkom obitelji djeteta i kod razumijevanja radnika u centru za socijalnu skrb i poteškoća i ograničenja s kojima se oni susreću. Navode i da udomiteljstvo utječe na empatiju biološke djece udomitelja i zbližava članove udomiteljske obitelji. Kako bi to mogli bolje razumijeti, potrebno je pozornost posvetiti odnosu udomitelja i udomljene djece.

3.2.2.2. Odnos udomitelja i udomljene djece

Udomitelji se moraju nositi s problemima vezanima uz udomljenu djecu, poput onih da su udomljena djeca nesigurna u svoj položaj u novoj obitelji, često se osjećaju inferiorno u

odnosu na udomiteljsku obitelj, nemaju povjerenje, anksiozni su jer su „izgubili“ biološke roditelje i strah ih je stvarati bliske odnose s udomiteljima kako ne bi i njih izgubili (Sprey-Wessing i Portz, 1982). Ti problemi su izraženiji što su djeca starija te je veći rizik da će veza između djeteta i udomitelja biti narušena. Nekoliko je faktora važno u ishodu udomiteljstva, prvo je povijest djece, odnosno kako su se biološki roditelji odnosili prema njima (Broady i sur., 2010). Ako su djeca u biološkoj obitelji bila zlostavljana, zanemarivana itd., vrlo je vjerojatno da će oni u udomiteljsku obitelj doći s negativnim stavovima o obiteljskom okruženju, a to utječe na daljnje stavove udomitelja o udomiteljstvu i hoće li udomiti to dijete. Drugo je dolazak djeteta u udomiteljsku obitelj. Djeca koja dolaze u udomiteljsku obitelj koja njeguje obiteljsko okruženje imaju veće šanse da ostanu u toj udomiteljskoj obitelji i da udomiteljstvo ima pozitivan ishod (Lanigan i Burleson, 2016).

Najveći postotak odbacivanja udomiteljske obitelji i premještanja u drugu udomiteljsku obitelj događa se unutar prvih 4 mjeseca od dolaska djeteta u udomiteljsku obitelj, što upućuje na to da je period dolaska i privikavanja djeteta kritičan period. U tom periodu važnu ulogu ima centar za socijalnu skrb, edukacija i podrška (Lanigan i Burleson, 2016). Prije dolaska djeteta u udomiteljsku obitelj potrebno je napraviti procjenu djeteta, odnosno identificirati probleme koje ima u biološkoj obitelji, i procjenu udomiteljske obitelji, hoće li ona zadovoljiti potrebe djeteta i imaju li potrebne vještine s obzirom na utvrđene djetetove probleme. Dolazak djetetu u obitelj može imati pozitivan ishod ili krajnje negativan, u kojem slučaju dijete dobiva negativnu sliku o udomiteljima, a udomitelji imaju osjećaj neuspjeha i obeshrabreni su za daljnje udomljavanje. Lanigan i Burleson (2016) su istraživali navedeni tranzicijski period s fokusom na iskustvu udomitelja u tranzicijskom razdoblju kada dijete dođe u njihovu obitelj te koja njihova znanja, vještine i prakse su se pokazale najučinkovitije pri dolasku djeteta. Proveli su 10 dubinskih intervju s udomiteljima. Analizom intervju su došli do rezultata da su u tranzicijskom razdoblju ključni pružanje pomoći djetetu (da postigne povjerenje i osjećaj pripadanja u udomiteljsku obitelj) i ostvarivanje obiteljskog okruženja. Centar za socijalnu skrb mora udomiteljima dati sve informacije o životu djeteta u biološkoj obitelji. Uspješna tranzicija je bila kod onih udomitelja koji su prepoznali probleme koje djeca imaju i svjesno radili na rješavanju tih problema.

Kao što je ranije navedeno kroz povijest su udomiteljice bile uglavnom žene, jer se smatralo da je ženi prirodno brinuti o djeci i da bi potrebe udomljene djece mogle biti zadovoljene ženskim „prirodnim“ sposobnostima da bude majka. Taj trend da su udomiteljice uglavnom žene je vidljiv i danas stoga se potrebno u sljedećem dijelu osvrnuti na uloge žena i majčinstvo.

3.3. Majčinstvo

U patrijarhalnom društvu žene su i kao žene i kao majke uvijek bile u položaju „drugoga“ (Galić, 2006) te ih se uobičajeno smještalo u privatnu sferu kuće i obitelji. Zbog kulturnih vrijednosti na žene se gleda kao na bliže prirodi, a kulture oduvijek pokušavaju kontrolirati prirodu i prema njoj se postavljaju superiorno (Ortner, 1974 prema Galić, 2006). Ono zbog čega je žena bliža prirodi su njene reproduksijske sposobnosti. Psihoanalitičari su također pisali o majčinstvu u smislu da žena dostiže puninu u majčinstvu, odnosno da je dijete nadomjestak uda što ženu čini cjelovitom (Vidmar Horvat, 2013). Razvoj kulta „majčinstva“, ponajprije od strane religijskih institucije, slavi ženu kao majku i pridonosi pridavanju manjeg značaja ženskom radu izvan kuće (Chant, 2007 prema Galić 2011). Osnovna ženska uloga je biti majka i prema tome se mjere njezini drugi odnosi (Galić, 2006). U 20. stoljeću, žene su zahvaljujući feminističkim i emancipacijskim pokretima postale dio javne sfere te su dobile pravo glasa, no unatoč tome i danas se smatra da su muškarci ti koji oblikuju svijet, a žene su zadužene za rađanje i odgoj djece. Moderne države uglavnom su zadržale mnoga temeljna načela patrijarhalnih društva, poput dominantno muških vrijednosti gdje su žene društveno potčinjene (i unutar braka, i na tržištu rada, politici, sferi reprodukcije).

Društveno vrednovanje muškaraca i žena te rodna nejednakost određena je odnosima procesa rada, odnosno, spolnom podjelom rada koja proizlazi iz različitih reproduksijskih sposobnosti i društvenog konstrukta gdje je žena primarno odgovorna za brigu o djeci (Galić, 2011). Galić (2009) ističe da je promjena prirode samog rada i odjeljivanje rada i obiteljskog života jedna od najvažnijih promjena koje su se dogodile u moderno doba, odnosno dolazi do premještanja proizvodnje izvan obitelji. Način života je bio određen različitim rodnim ulogama koje su se temeljile na rodnoj podjeli rada. Uloga žene je bila biti majka i kućanica, a uloga muškarca radnika i hranitelja (Galić, 2009). Po uzoru na rodnu podjelu uloga muškaraca i žena, sve je bila izraženija i rodna podjela rada na tržištu zbog čega se muškarcima i ženama dodjeljuju različita područja rada što dovodi do spolne segregacije poslova. Galić (2009) stoga zaključuje da je aspekt spolne podjele rada najbitnija karakteristika institucija koje su rodno obilježene. Obitelj je rodno karakteristična institucija društva koja ima karakteristike i uvjete zaposlenja te ona reflektira rodne odnos moći u društvu (Galić, 2009: 49).

Svi navedeni procesi (žena kao „drugo“, žena je manje vrijedna, ženska zadaća je rađanje, feministički pokreti,...) su pridonijeli „orodnjavanju“ rada, odnosno rodnoj podjeli na tržištu rada. Takva podjela rada se temelji na tradicionalno odijeljenim rodnim ulogama u obitelji i kućanstvu (Galić, 2011). To nadalje znači da žene imaju niže plaće te zbog kućanskih poslova i poslova vezanih uz obitelj imaju potrebu za povremenim i fleksibilnim radom.

Otkad su žene ušle na tržište rada, zahvaljujući svojoj motivaciji za stjecanjem obrazovanja i profesija, došlo je do transformacija koje su utjecale i uvjetovale rodne odnose u društvu (Walby, 2005 prema Galić, 2009: 51). Nastaje sve više feminiziranih zanimanja, što je smanjilo njihov društveni ugled i plaće, na primjer učiteljice, odgajateljice, medicinske sestre, itd. Žene dominiraju u onim poslovima koji su nalik na kućanske i obiteljske, a muškarci u kvalificiranim poslovima i na vodećim upravljačkim pozicijama (Galić, 2009). Udomiteljstvo je jedno od takvih zanimanja što se može povezati sa nastojanjima Vidmar Horvat (2013) da opiše kako postsocijalizam vraća žene tamo gdje bi prirodno trebale biti, u kuću i obitelj. Ženama je „prirodnije“ biti u kući i brinuti o biološkoj djeci, udomljenoj djeci i kućanstvu te se modelom majčinstva žene miče iz javnog društvenog i političkog prostora. S obzirom na navdenu potrebno je promisliti vraća li se ženu u kuću intenzivnim promicanjem udomiteljstva. U toj situaciji udomiteljice imaju osjećaj društvene uključenosti no unutar prostora privatnosti te ih se tješi fantazijom stručnjaka da je njezina žrtva društveno važna i kolektivno cijenjena (Vidmar Horvat, 2013).

Unutar udomiteljske obitelji razlikuju se uloga majke od uloge oca. Tradicionalno je majka ta koja brine o djeci, a otac zarađuje za obitelj, odnosno roditeljska uloga žene je da provodi vrijeme s djetetom i brine o njemu, a roditeljska uloga muškarca je financiranje obitelji (Jugović i Kamenov, 2009). Istraživanje o ulogama muškaraca i žena na mikro i makro razini provela je Galić (2004). Ona u svom radu polazi od pretpostavke da je današnje hrvatsko društvo patrijarhalno i na mikrorazini (osobne, obiteljske) i na makrorazini (šire društvene institucije, tržište rada). Cilj istraživanja bio je ispitati mišljenja ispitanika o pitanjima vezanim uz uloge i odnose žena i muškaraca u hrvatskom društvu na mikro i makro razini. Usmjerenost je prema istraživanju tradicionalnog seksizma (mizogini stavovi prema ženama, uvjerenost u prirodne razlike između muškaraca i žena, rodna podjela rada (podređeni društveni status žena) i modernog seksizma (kretanje društva prema egalitarnijem, no postojanje mnogih odstupanja kao na primjer u razlikama u plaćama, političkim odnosima snaga, podjeli rada unutar kuće). Rezultati istraživanja su pokazali da muški, stariji i niže obrazovani dio hrvatske populacije posebno neguje tradicionalne i moderne seksizme.

Zaključno, kada je riječ o ulozi žene, majčinstvo je primarna ženska identifikacija i majčinstvo se općenito smatra stanjem bića (Letherby, 1994, Arendell 2000, Kruger 2003 prema Blythe i sur. 2013) te je to društveni konstrukt. Žena nije prirodno majka već ona postaje majka igrajući unaprijed definiranu ulogu. Obitelj je također društveni konstrukt koji raste i utemeljen je na biološkim ili pravnim osnovama. Gilding (1997 prema Blythe i sur., 2013) opisuje idealnu obitelj kao tradicionalnu, bijelu, iz srednje klase te vjenčani,

heteroseksualni par s biološkom djecom. Danas postoje razni alternativni oblici obitelji, no unatoč tome tradicionalne uloge unutar obitelji (majka, otac, djeca) su ostale nepromijenjene. Ideal majčinstva se nameće ženama u zapadnoj kulturi i to postaje mjerilo vrednovanja žene od strane društva i od strane nje same. Da bi žena bila „dobra“ majka ona mora biti emocionalno uključena, požrtvovna i dijete joj mora biti centar pažnje. Navedene osobine čine ženu dobrom udomiteljicom te se na taj način učvršćuje stav da je majčinstvo osnovna ženska svrha.

4. Istraživačka pitanja

Na temelju prethodno definiranog predmeta i cilja istraživanja, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Saznati kako udomiteljice definiraju majčinstvo općenito, kao i udomiteljsko majčinstvo te kako se identificiraju s ulogom udomiteljice
2. Razumjeti kako udomiteljice vide svoju roditeljsku, a kako radnu ulogu te ispitati odnos tih uloga i povezanost uloge i načina prilagođavanja udomljenoj djeci
3. Ispitati svakodnevnu obiteljsku dinamiku udomiteljske obitelji

5. Metodologija

Metodologija je prilagođena problemu i cilju istraživanja te je s obzirom na temu istraživanja odabrana kvalitativna metodologija. Za prikupljanje podataka korištena je metoda polustrukturiranog intervjua koja je odabrana iz razloga fleksibilnosti kod prikupljanja podataka te mogućnosti zahvaćanja dubljih dimenzija društvene stvarnosti. Intervju sadrži zadanu strukturu pitanja koja su postavljena svim sugovornicama istraživanja, ali dozvoljava i postavljanje novih pitanja koja nastaju kao produkt sadržaja koje sudionici/ce iznose (Gillham, 2005.; prema Laklija i sur., 2011.). Ova metoda može dovesti do neočekivanih spoznaja, mišljenja i iskustava sudionica o određenoj problematici koja se istražuje, a koje mogu biti propuštene uporabom kvantitativnih ili nekih drugih metoda.

Protokol je sastavljen za potrebe ovog istraživanja te se sastoji od tri dijela (Prilog 1). U prvom, uvodnom dijelu protokola željelo se doznati osnovne podatke o sugovornicama, a to je dob, postignuto obrazovanje, poslovi kojima su se bavile prije udomiteljstva, bračni status, biološka djeca, godine bavljenja udomiteljstvom i trenutni broj udomljene djece. Drugi, glavni dio protokola se sastoji od pet kategorija; definicija posla i majčinstva, definicije roditeljske i radne uloge, odnosa biološke i udomljene djece, kontakt s centrom za socijalnu

skrb i drugim udomiteljima te svakodnevna obiteljska dinamika i zadovoljenje osobnih potreba. Prvom kategorijom pod nazivom definicija posla i majčinstva se željela doznati motivacija za udomiteljstvom, iskustvo edukacije, vlastita definicija udomiteljstva, vlastita definicija majčinstva te viđenje sebe u udomiteljstvu i viđenje sebe kao majke biološkoj i udomljenoj djeci. Sljedeća kategorija, definicija roditeljske i radne uloge, ispituje odnos s udomljenom djecom trenutno, kakav je taj odnos po dolasku djeteta i nakon njegovog odlaska. Trećom kategorijom pitanja, odnos njene i udomljene djece, važno je doznati kako se njena biološka djeca odnose prema udomljenoj i obrnuto, kako se prilagođavaju na zajednički život, koje razlike u odnošenju prema djeci ona pravi i primjećuje te potaknuti sugovornice na promišljanje o tome kako bi njihov život izgledao bez udomiteljstva. Nakon toga, kategorijom pitanja o kontaktu s centrom za socijalnu skrb i drugim udomiteljima se ispitivalo na koji način centar kontaktira s njima i obrnuto, je li im centar dostupan te kako vide odnos sa centrom. Uz navedeno, ispitivalo se jesu li, kada i kako u kontaktu s drugim udomiteljicama te od kakve im je to koristi. Posljednja kategorija u glavnom dijelu se odnosi na svakodnevnu obiteljsku dinamiku i zadovoljenje osobnih potreba, odnosno željelo se doznati kako izgleda tipičan dan sugovornica, koje kućanske poslove obavljaju, je li njihov muž uključen u obavljanje kućanskih poslova i odgoj udomljene djece, kućna pravila, smiju li i traže li pomoć (fizičku ili psihološku) od članova obitelji, udruge udomitelja, centra, škole itd.. Osim toga, ispitivalo se zadovoljenje osobnih potreba sugovornica, stižu li ih ispuniti, odnosno imaju li vremena samo za sebe. Završni dio protokola se odnosi na viđenje sebe u budućnosti u udomiteljstvu i kako one percipiraju stanje udomiteljstva u Hrvatskoj.

Uzorkovanje je provedeno po kriteriju spola, da su sugovornice žene, bavljenja udomiteljstvom te da udomiteljica ima svoju biološku obitelj. Za istraživanje su odabrane žene zato što su kroz povijest udomiteljstvom bavile uglavnom žene te stoga, kao što je ranije detaljnije opisano, majčinstvo je primarna ženska identifikacija. Uz kriterij spola uzorkovanje je provedeno i po kriteriju imanja biološke obitelji kako bi se mogla istražiti dinamika unutar obitelji u koju je udomljeno dijete/djeca. Za uzorkovanje je korištena metoda snježne grude. Istraživačica je kontaktirala predsjednicu udruge udomitelja te joj opisala cilj i svrhu diplomskog rada i objasnila koje sugovornice, po ranije navedenim kriterijima, su potrebne za provedbu intervjua te naglasila da će sugovornicama biti osigurana anonimnost i povjerljivost podataka. Predsjednica je zamolbu za sudjelovanjem u istraživanju prenijela članicama Udruge udomitelja, od kojih je 3 pristalo na intervju, te je istraživačica direktno kontaktirala sugovornice i s njima dogovarala detalje oko provedbe intervjua. Jedna od 3 udomiteljice potom je istraživačici dala kontakt druge udruge udomitelja kojoj je istraživačica ponovo

predala zahtjev za sudjelovanjem u istraživanju. Od ukupnog broja članova Udruge udomitelja, 6 udomitelja je pristalo na sudjelovanje u istraživanju, no kasnije u direktnom kontaktu ispitivačice i udomiteljica, s jednom udomiteljicom se nije uspjelo dogovoriti održavanje intervjua zbog njenih obveza. Dakle, intervjui su provedeni sa 8 sugovornica. U Prilogu 2 se nalazi popis sugovornica te su navedene opće informacije o sugovornicama. Raspon dobi sugovornica je od 45 do 64 godine. Svim sugovornicama je najviše postignuto obrazovanje srednja stručna sprema (SSS). S obzirom da je jedan od kriterija imanje vlastite biološke obitelji, sve udomiteljice imaju muža, osim jedna kojoj je muž preminuo, i biološku djecu. Sugovornice se razlikuju po godinama provedenim u udomiteljstvu, pa u trenutku provedbe intervjua četiri udomiteljice se udomiteljstvom bave manje od 10 godina, jedna 16 godina i tri udomiteljice više od 20 godina. Važno je istaknuti da dvije udomiteljice trenutno imaju prvu udomljenu djecu. Sve sugovornice se bave tradicionalnim udomiteljstvom, a neke se uz tradicionalno bave i specijaliziranim i hitnim udomiteljstvom.

Prikupljanje podataka putem intervjua trajalo je od 7.11. 2018. do 5.12.2018. Intervjui su se provodili licem-u-lice, a mjesto provedbe intervjua birale su sugovornice. Dva intervjua su provedena u protoriji udruge udomitelja, pet u kući udomiteljica, a jedan u kafiću te je svima osigurana potpuna privatnost. Razgovori su se snimali mobitelom uz pristanak sugovornica te su se tijekom intervjua vodile bilješke koje su korištene za analizu podataka. Intervjui su trajali od 1 sat i 15 minuta do 2 sata i 5 minuta. Navedena razlika u trajanju intervjua je bila zbog razlika između individualnih karakteristika pojedinih sugovornica i iskustva u bavljenju udomiteljstvom. Nakon što je obavljen svaki pojedinačni intervju, svaki je transkribiran. Analiza transkribiranih intervjua je provedena u tri koraka. Prvo je napravljena deskriptivna analiza podataka. Na temelju deskriptivnih kodova izdvojile su se četiri glavne teme po kojima su obrađeni rezultati istraživanja: stvaranje nove obitelji, dvostruko majčinstvo, profesionalizacija majčinstva te sustav podrške i pomoći. Na kraju je provedena analitička analiza rezultata istraživanja (Prilog 3).

Etički standardi ispitivanja zadovoljeni su na način da se svi podaci smatraju iznimno povjerljivima. Prije provedbe intervjua sve sudionice su potpisale izjavu o suglasnosti za sudjelovanjem u istraživanju (Prilog 4) kojom pristaju sudjelovati u istraživanju te im se jamči anonimnost i povjerljivost podataka. U obradi i prikazivanju podataka nigdje se ne navode ime i prezime sugovornica. Uz navedeno pokušalo se izbjeći spominjanje detalja koji bi mogli otkriti njihov identitet. Snimke neće biti na raspolaganju nikome osim ispitivačici, a transkripti i mentorici te su korišteni samo za potrebe ovog rada.

6. Rezultati i rasprava istraživanja

Nakon što je opisana metodologija rada, u ovom dijelu rada prikazani su rezultati i rasprava istraživanja o obiteljskoj dinamici i radnoj svakodnevici udomiteljica. U prikazu rezultata, mišljenja sugovornica su potkrijepljenja citatima kako bi se što jasnije dao pregled ispreplitanja obitelji i posla u udomiteljstvu. Iz prikupljenih podataka izdvojene su četiri tematske cjeline, prema kojima su dobiveni podaci obrađeni i interpretirani. Navedene tematske cjeline su: stvaranje nove obitelji, dvostruko majčinstvo, profesionalizacija majčinstva te sustav podrške i pomoći.

6.1. Stvaranje nove obitelji

Tematska cjelina pod nazivom stvaranje nove obitelji odnosi se na prvi kontakt sugovornica s udomiteljstvom, pripreme za udomiteljstvo, prilagodbu na udomiteljstvo i udomljenu djecu te kako sugovornice vide udomiteljstvo i sebe u udomiteljstvu. Sugovornice su prije nego su se počele baviti udomiteljstvom imale druga zaposlenja. Taj posao ih nije ispunjavao, nekima je zdravstveno štetio pa su sanjale o „poslu iz snova“.

Dosta mi je bio težak posao u proizvodnji. Uvjeti su abnormalni, voda, sol, kapa, čizme gumene, kuta, 8 sati, disciplina užasna i to vas nakon 27 godina počne već malo ključati i zdravstveno i koje kakvo nezadovoljstvo se razvija... (S3)

Zato jer sam ti ja kao mlada htjela biti teta u vrtiću. Ja obožavam djecu. (...). I tak da sam onda je jednog dana rekla u sebi da ću ja kad tad imati djecu i ja ću se brinuti o djeci. (S4)

Sugovornice su kao bolju priliku u životu vidjele udomiteljstvo. Neke sugovornice su u udomiteljstvo ušle neplanirano, a neke su dugo promišljale o ulasku u udomiteljstvo. Motivacija sugovornicama je bila empatija, obiteljska tradicija udomljavanja djece, želja za promjenom posla (praćena željom brige o djeci i popunjavanjem praznog gnijezda), poticaj od prijatelja, vlastito iskustvo udomiteljstva kao djeteta. Njihovi motivi su intrinzični, a ni jedna sugovornica nije spominjala novac ili beneficije kao motiv za ulazak u udomiteljstvo.

Ovako, ja sam krenula u udomiteljstvo ovako, ja sam bila djeteta bez roditelja, tj. mi smo bili jer nas je bilo petero (...) Mi smo trebali završiti u udomiteljstvu ili domu, ali se tetka brinula za nas. (...) ja sam bila najstarija, ja sam kuhala, prala čistila. (...) I tada sam rekla da ću ja pomagati, kad ću se udati, starcima i djeci. I evo to je bio moj motiv. (S7)

Ja sam malo drugačije ušla u udomiteljstvo. Ja sam ušla u udomiteljstvo, rekla bi, nestihijski, ali onak iz srca, bez promišljanja i bez ičega jer sam čula za jednu priču jedne djevojke tu iz XXX koja je trebala biti tu udomljena ali nije bilo niti jedne slobodne udomiteljske obitelji. (S1)

Ja sam treća generacija udomitelja u našoj obitelji. (...) i onda je to nekak valjda bil prirodni proces da ja počnem se baviti tim. (S5)

Sugovornice su prije konačne odluke da se počnu baviti udomiteljstvom tražile odobrenje od supruge i djece. Jedna sugovornica je posebno istaknula kako je ideju o udomiteljstvu prvi iznio njen suprug jer je primijetio nezadovoljstvo sugovornice na prethodnom poslu, što sugovornica smatra neobičnim i „neprirodnim“. Sugovornice koje su prve iznijele ideju o udomiteljstvu članovima njihove obitelji, nisu bile sigurne hoće li oni to prihvatiti i smišljale su planove kako im priopćiti da žele postati udomiteljice. Sve sugovornice bi odustale od udomiteljstva da se njihova obitelj nije s time složila: *Zato jer je tu najbitnija obitelj. Ako se oni slažu oko toga, to je onda to.* - S2. Nakon što su se svi članovi njihovih obitelji složili s udomiteljstvom, sugovornice ističu da je njihov stav prije ulaska u udomiteljstvo bio *da budemo probali, i ako slučajno ne bi išlo ili neke, budemo prekinuli udomiteljstvo.* (S5)

Nakon usuglašavanja s obitelji, proces postajanja udomiteljicom se nastavlja pripremama za udomiteljstvo koje se mogu podijeliti na pohađanje edukacije te psihičke i fizičke pripreme. Udomitelji prije nego udome djecu, moraju pohađati osposobljavanje i edukaciju udomitelja koju provodi centar za socijalnu skrb⁸. Osposobljavanje i edukacija se sastoji od zajedničkog dijela za sve udomitelje te općeg i posebnog dijela. Zajednički dio se odnosi na upoznavanjem sa sadržajem, svrhom, načinom obavljanja udomiteljske skrbi, pravima i obvezama udomitelja, opis suradnje s centrom za socijalnu skrb i biološkim roditeljima, emocionalne potrebe udomljenika itd. Opći dio sadrži edukaciju iz razvojne psihologije, odgojne metode, značaj biološke obitelji itd., a poseban dio lekcije o vrstama i karakteristikama oštećenja djece, poremećajima u ponašanju, specifičnosti u razvoju s obzirom na poteškoće djeteta, izbor odgojnih metoda s obzirom na poremećaje, razvoj ostalih sposobnosti itd. Pravilnikom o sadržaju i trajanju osposobljavanja i edukacije udomiteljske obitelji (2008) je propisano da osposobljavanje i edukacija traje minimalno 20 sati te se provodi putem predavanja, radionica te grupnog i praktičnog rada. Sugovornice imaju raznolika iskustva s edukacijama. Neke sugovornice su postale udomiteljice prije donošenja Pravilnika o sadržaju i trajanju osposobljavanja i edukacije udomiteljske obitelji 2008. godine te je trajanje njihove edukacije bilo svega par sati i te edukacije nisu bile toliko sadržajne. Iskustvo edukacije nekih sugovornica je pozitivno jer smatraju da su puno naučile i da su im korisna iskustva koja su čula na edukacijama. Posebno ističu predavanja na kojima su sudjelovale udomiteljice i iznosile svoja osobna iskustva.

⁸ Pravilnik o sadržaju i trajanju osposobljavanja i edukacije udomiteljske obitelji, 2008

Jako dobro. U stvari vam ništa ne uljepšavaju, ništa ne smanjuju znači vrlo realno su vršili edukaciju. I puno se sazna, jer oni imaju ta iskustva koja imaju i onda nam to i prenašaju tak da je bilo super. (S5)

I udomiteljice tam iznašaju svoja iskustva pa čujete iskustva drugih, ne samo ono kaj vam iz centra kažu jer ovi iz centra ne znaju puno toga kaj znaju udomiteljice. (S6)

Nasuprot tome, neke sugovornice nemaju pozitivna iskustva s edukacija jer smatraju da predavanja sadrže previše teorijskog znanja, a premalo ili nimalo praktičnog znanja. Smatraju da sve što su naučile o udomiteljstvu su naučile same i da im edukacija u tome nije pomogla već je to formalnost koja se mora proći.

Nije praksa uopće blizu. Ja mislim da to sve što je edukacija da je to napisano na papiru da to nije iz života i da je to iz nauke. A mi se doslovno brinemo o toj djeci i znamo kako diše to dijete. (S6)

Neke sugovornice ističu da udomitelji znaju više o udomiteljstvu od socijalnih radnika koji drže edukacije.

Jer oni vam se nauče iz knjige to kaj govore, a vi to iz prve ruke doživite, probate i vidite. I mi udomitelji puno put više znamo nego socijalne radnice. (S8)

Neke sugovornice govore da ih edukatori uče biti neemocionalno vezani za dijete te naglašavaju prolaznost udomiteljske skrbi.

I na edukacijama su nas dobro stesali kak se moramo osjećati i te osjećaje da mi nismo tu za stalno nego privremena skrb, ali osjećaji su tu i to je to. (S3)

Sugovornice su tijekom edukacije iznijele svoje želje u vezi s dobi udomljenog djeteta. Pokazalo se da sugovornice koje se bave udomiteljstvom manje od 10 godina preferiraju udomiti dijete predškolske dobi jer smatraju da je lakše odgojiti dijete koje još nema čvrsto formirane stavove i koje nije u tinejdžerskoj dobi kada se događaju razne fizičke i psihičke promjene kod djece. Navedene želje se razlikuje od želja sugovornica koje se bave udomiteljstvom dugi niz godina, jer one više nemaju preferenciju udomiti dijete predškolske dobi nego dijete školske dobi što im predstavlja veći izazov i smatraju da zbog iskustva imaju potrebna znanja i vještine prihvatiti i odgajati dijete koje ima većih problema u ponašanju i koje prolazi promjene koje nastaju u tinejdžerskoj dobi.

I: Vi ste se opredijelili za udomiteljstvo male djece?

S4: da.

I: Ne želite tinejdžere ili?

S4: Ma ja obožavam malu djecu. I volim pomagati maloj djeci koju još možeš preodgojiti i pomoći im. (S4)

Pa sad mi je nekak lakše s odraslijom. Puno toga sam prošla i naučila pa, nije da se hvalim, ali mislim da znam kak izaći na kraj s tinejdžerima. Oni često imaju više problema pa im se treba više posvetiti (...) (S8)

Zajedno s edukacijama sugovornice su imale i psihičke pripreme na dolazak novog djeteta u obitelj. Sugovornice su bile samouvjerene u svoje vještine odgoja i ističu da su već odgojile svoju biološku djecu i da im je prirodno brinuti za djecu.

Odgojila sam već troje djece pa sam valjda mislila da mogu još. (S8)

Ono što se najviše ističe kod sugovornica je želja za pomoći onima kojima je pomoć potrebna. Prije dolaska djeteta tješile su same sebe da rade dobro djelo. Neke sugovornice nisu imale psihičke pripreme prije dolaska prvog udomljenog djeteta jer ih centar za socijalnu skrb nije na vrijeme obavijestio da im dolazi udomljenik te one nisu imale vremena na dužu psihičku pripremu. Zbog kratkog vremena od saznanja da im dolazi udomljeno dijete do stvarnog dolaska djeteta sugovornice taj period opisuju kao stresan.

Uz psihičke pripreme sugovornice su imale i fizičke pripreme, odnosno pripreme prostora u kući za dijete. Zakonom o udomiteljstvu (2019) je propisano da udomljeno dijete mora imati svoju sobu, odnosno svoj privatni prostor te su propisane minimalni stambeni uvjeti. Neke sugovornice su imale stambenog prostora jer su njena biološka djeca otišla na fakultet ili se odselila. Sugovornice su se posebno posvetile uređenju sobe kako bi ostavile dobar prvi dojam kod djeteta. Obveza centra za socijalnu skrb je da provjeri stambene uvjete prije udomljavanja.

(...) sredila joj sobicu samo za nju. I ona kad je vidla tu sobu ona nije mogla k sebi doći kakva je to soba, kak sam ja njoj pripremila igračke, krevete, tapetice, ukrase. (S4)

Nakon pripreme za udomiteljstvo slijedi proces prilagodbe, tijekom kojega se posebno ističu prihvaćanje i empatija. Vrlo je važno prihvaćanje i od strane udomljenika i od strane udomiteljice, te su oni u uzajamnom odnosu. Kako bi prilagodba bila što lakša, sugovornice su morale prihvatiti povijest djece, njihove probleme i poremećaje ako ih je bilo i osvijestiti spoznaju da s njima 24 sata živi novo udomljeno dijete. Važno je i prihvaćanje brzine kojom djeca stječu povjerenje u novu okolinu. Neke sugovornice su se morale prilagoditi i na male bebe jer su njihova biološka djeca već odrasla i nisu imale malo dijete u kući od svoje vlastite. Udomljena djeca su sugovornice, zbog njihovog prihvaćanja djece, dobro prihvatili. Nijedna sugovornica nije imala slučaj da joj je centar za socijalnu skrb premjestio dijete u drugu udomiteljsku obitelj.

Ja nisam imala nikakvih problema s udomljenom djecom da nas kao obitelj ne bi prihvaćala ili da meni djeca bježe da se ne žele tu vratiti. Oni su svi tu normalno živjeli i nije bilo nekakvih problema. (S1)

Sugovornice se posebno ponose vlastitim načinima i metodama koje im koriste za prihvaćanje. Neke udomiteljice ne obraćaju direktno pažnju djeci nego ih puste da sami istražuju i opuste se, neke pripreme posebnu hranu koja, po njihovom mišljanju, opušta djecu, neke počnu pričati s djecom kao da se već znaju od prije i tepaju im, neke sugovornice čekaju da se dijete njima prvo obrati kada je ono spremno, a neke sugovornice se svakom djetetu prilagođavaju ovisno o njegovim problemima, povijesti, otvorenosti.

Pa kad meni dopeljaju novu djecu ja im uvijek kažem „Bok zlato, došiel ili došla si mi.“, zagrlim ih, dam im pusu. (S6)

Zapravo je sve to individualno. Svakom djetetu morate pristupiti na drugačiji način. Neka djeca su došla i bez problema su ostala kod nas, neka djeca su došla s mamom, socijonom radnicom, psihologom i pravnicom i ponovo su ju morali vraćati doma. (S1)

I onda ne znate biste li ga zagrlili, kako bi mu prišli kako će ono to shvatiti dok ono samo vama ne pride. Dijete mora prići k vama i onda tek može taj kontakt. (S7)

Važnu ulogu u prilagodbi ima empatija koja je kod sugovornica vidljiva u dva odnosa. Prvo, s udomljenom djecom i drugo s biološkom obitelji udomljene djece. Uz navedeno, sugovornice ističu da je udomiteljstvo pridonijelo razvoju empatije kod njihove biološke djece i kod udomljene djece. Kod nekih sugovornica empatija je pomogla kod rješavanja problema i nošenja sa stresom te im je omogućila bolje razumijevanje potreba udomljene djece.

Sugovornice opisuju zašto je potrebno imati empatiju kako bi se bavile udomiteljstvom. Ona im pomaže u boljem razumijevanju prošlosti udomljenog djeteta i njihovih potreba te se mogu povezati s udomljenim djetetom i dublje razumijeti uzroke nekih ponašanja, osjećaja i misli udomljenog djeteta. Pokazalo se da udomitelji imaju sposobnost zamišljanja kroz što ta djeca prolaze, a to Geiger i suradnici (2016) nazivaju afektivnim zamišljanjem. Afktivno zamišljanje kreće kada udomitelji dobiju prve informacije o djetetu koje se treba udomiti, a „završava“ kada udomljeniku prestaje privremena skrb u udomiteljskoj obitelji zbog čega udomljenici često duže ostaju u udomiteljskoj obitelji. S obzirom da je empatija ključan dio udomiteljstva učenje o njoj bi trebao biti dio edukacije te bi socijalni radnici trebali znati sve njene elemente (Geiger i sur, 2016).

Neke sugovornice su istaknule da prema udomljenoj djeci imaju veći prag tolerancije nego prema biološkoj djeci, jer smatraju da prema njima ne treba biti jako storog, kao što jedna sugovornica opisuje: *jer ti je u glavi uvijek kaj se njima prije događalo i znaš da je ona*

takva jer su njoj to odrasli nametnuli (S1). Uz navedeno, sugovornice lakše prihvaćaju negativna ponašanja udomljene djece (poput ispada bijesa, izrazite tuge) te ističu da zbog empatije i razumijevanja ponašanja udomljene djece mogu prilagoditi svoje odgojne metode njima.

Ja se toj djeci ustvari divim što oni sve prolaze i pristanu na moju skrb, skrb stranca. Jer si razmišljam pa da je mene neko udomil ja bi poludela, a ta djeca dođu u udomiteljsku obitelj, prilagode joj se i poštuju ju. Znae vi koliko je to jaka psiha. (S4)

Najbitnije vam je ljubav, tolerancija, sažaljenje prema tom djetetu jer kad vi vidite koliko su ta djeca propatila, kad oni meni to kažu..vidite da ja ne mogu zadržati suze. Morate imati tu empatiju, suosjećanje, morate se žrtvovati za djecu kao i za svoju djecu i to vam je jedini cilj da postanete dobar udomitelj. (S8)

Kod nekih sugovornica udomljena djeca ostaju i nakon što navrš 18 godina, odnosno kada im se prekine smještaj. Kao razlog toga da dopuštaju udomljenoj djeci da ostaju kod njih sugovornice navode empatiju, odnosno mogućnost da se poistovjete s njima i zamisle kako bi bilo da one nemaju biološku obitelj koja brine o njima te da s 18 godina moraju krenuti same u svijet.

Naravno da kad vidite da to dijete ulazi u neku neizvjesnu situaciju da se loše osjećate. Ja nekako nisam mislila da je moja misija završena time kada centar prekine smještaj. Ja nikad ne velim da više tu nemreš biti, sad odi na stan i tu je priči kraj. Ja velim da je moja misija, a ja sam najčešće bila udomitelj ne za malu djecu nego za djecu od 10, 11, 12 godina pa su bili kod mene do punoljetnosti, meni je jedini cilj bio da ta djeca odu s kakvim takvim poslom u ruci. (S1)

Neke sugovornice opisuju kako im je empatija i mogućnost boljeg razumijevanja perspektive bioloških roditelja udomljenog djeteta omogućila da djeci i sebi olakšaju dolazak u njihovu obitelj i uspostave bolji odnos s biološkom obitelji udomljenog djeteta. Dakle, empatija sugovornicama omogućuje razumijevanje perspektive bioloških roditelja, no predstavlja problem kod održavanja tih veza jer im je poznavanje djetetove povijesti i empatija prema njima jača od empatije prema biološkim roditeljima (Lanigan i Burleson, 2017). Empatija im je omogućila da udomljenoj djeci lakše i bolje objasne situaciju u kojoj se nalaze.

Ja toj djeci želim pokazati da njegova mama možda u određenom trenutku nije znala biti mama kakva bi trebala biti, ali to ne znači da je ona manje vrijedna. Ona jednostavno nije imala taj kapacitet koji bi jedan roditelj trebao imati. Nikada nisam dozvolila da dijete nešto protiv mame govori, niti sam ja djecu kritizirala tipa kakva ti je to mama ili tata. I

zato je taj odnos bio jako dobar jer smo roditelje jednako primili kao da su najbolje savršeni roditelji. (S1)

Neke udomiteljice vjeruju da je udomiteljstvo i prisutstvo udomljene djece u kući pridonijelo razvoju empatije kod njihove biološke djece ili unučadi. Njena biološka djeca imaju mogućnosti učiti kako bolje razumijeti druge, njihova ponašanja i osjećaje te da mogu više cijeniti ono što oni imaju. Udomiteljstvo je zbližilo članove njihove obitelji te je njihov odnos bolji.

I sad imam unučicu, koja ima 3 godine, i ona uvijek veli kad idemo u dućan da treba kupiti i XXX (jedno udomljeno dijete) i XXX (drugo udomljeno dijete). (S2)

Nismo krvne sestre, ali mi rastemo zajedno i mi smo kao sekice. Tak ti one to doživljavaju. (S4)

Jedna sugovornica je pričala o tome kako je udomiteljstvo potaknulo njihovu, sada odraslu djecu da se također počnu baviti udomiteljstvom. Udomljavanje djece kada je ona sama imala mlađu biološku djecu je pomoglo njenoj kćeri da razvije empatiju što je utjecalo na to da ona u odrasloj dobi i sama postane udomiteljica.

Moja kćer (...) i ona je rekla da hoće biti udomiteljica i zato su si i napravili kuću. Jer ona i je već udomiteljica od svoje 18 godine od kad su meni dali prvu djecu, jer je ona s njima živjela, razumijela ih, brinula o njima. Ona se i priučila na njih. (S6)

Neke udomiteljice su i same postale udomiteljice jer su u mlađoj dobi njihovi roditelji udomljavali djecu te su razvile suosjećanje s takvom djecom i kasnije su postale udomiteljice.

Moji roditelji su isto nekad znali pomagati. Oni nisu bili udomitelji, ali su imali kod sebe troje ljudi (...) Ja mislim da sam te gene naslijedila od njih. I tak sam postala udomiteljica. (S6)

Priprema i prilagodba su ključne da bi tranzicijsko razdoblje bilo uspješno te se u procesu stvaranja nove udomiteljske obitelji potrebno osvrnuti na to kako sugovornice vide udomiteljstvo i sebe u udomiteljstvu. Neke udomiteljice smatraju da je udomiteljstvo zamjenska obitelj, a neke sugovornice smatraju da je i udomiteljska obitelj prava obitelj ako se udomljeno dijete dobro osjeća. Smatraju da je udomiteljstvo puno bolje rješenje za djecu bez roditeljske skrbi od domova za djecu jer u udomiteljstvu su djeca u obiteljskom okruženju koje je puno prirodnije od sterilnog okruženja u domovima.

Ponekad djeca moraju završiti u domovima, a to je još daleko teže. Udomiteljstvo je, ja mislim, jedna jako dobro solucija za dijete kad ono shvati da je došlo i da ga netko voli i

da ga zagrli. (..) E već onda tu krećemo jako na dobar put i tad počinje sve. Tad počinje prava obitelj. (S7)

Sebe vide kao poštivne osobe koje vodi ljubav i altruizam, te im je manje bitno materijalno. Osobine koje sugovornice izdvajaju koje ih čine, po njihovom mišljenju, dobrim udomiteljicama su tolerancija, empatija, suosjećanje, poštivnost, razumijevanje. Neke sugovornice sebe vide kao „druga šansa“ udomljenoj djeci te je njihova uloga „popraviti“ djecu i preodgojiti ih. Cilj im je djecu izvesti na pravi put te da završe školu i nađu posao.

Udomitelj je onaj koji više voli srcem, a novac mu ništa ne znači u životu. Jer ti moraš voljeti tu djecu da bi mogel biti pravi udomitelj. (S4)

Meni je jedini cilj bio da ta djeca odu s kakvim takvim poslom u ruci. Znači trudila sam se da svakome ko nije išel dalje studirat ili nije imal vezu ili neke da si pronade posel još prije nego ode od mene i da ja znam da barem negdje radi. (S1)

Sugovornice imaju točno određena kućna pravila. Ta pravila se odnose na pospremanje sobe, higijenu, domaće zadaće, vremenska ograničenja. Neke sugovornice su same donijele pravila, neke u dogovoru s udomljenom djecom, a neke su pravila koja su vrijedila za njihovu biološku djecu primijenila na udomljenu djecu, odnosno sugovornice nisu preuzele pravila od bioloških roditelja udomljenika. Prema Willistonu (1963) to je jedna od zanačajki da su udomitelji prihvatili ulogu laika, tj. oni žele „popraviti“ i/ili preodgojiti udomljeno dijete kako bi se raskinule njihove ponašajne veze s biološkim roditeljima.

Imamo. Na primjer kad oni dolaze doma iz škole prvo se moraju presvući pa naručati pa napraviti zadaću. I onda ako koja kaj ne zna, zove mene ili snahu ili nekoga tko je u blizini i pomogne joj. Onda se smiju poigrati i to je to. I imamo pravilo da ako su slabe ocjene ili ako su bile zločeste u školi, tu je kazna. (S2)

Da, kućna pravila se moraju poštivati. Ujutro se probudiš, opereš zube, doručak, dođeš u školu, opereš ruke. Sva normalna pravila kakva ima svatko. (S4)

Neke sugovornice udomljenoj djeci daju kazne, poput oduzimanja nekog predmeta ili zabrane neke aktivnosti. Jedna sugovornica posebno ističe razgovor kao zamjenu za kaznu:

Mi svi razgovaramo za stolom i onda ja njih pitam jesam li ja danas nešto pogriješila možda, onda se oni pogledaju i ako sam slučajno pogriješila kažu to, jer su iskreni, a onda njih pitam kaj su oni pogriješili pa se pogledaju opet i svatko veli što je pogriješio. (S7)

Pravilo koje neke sugovornice posebno ističu je ono o korištenju tehnologije. Neke sugovornice vremenski ograničuju udomljenoj djeci korištenje računala, mobitela, gledanje

TV-a. Smatraju da društvene mreže nisu za maloljetnu djecu te ih smiju koristiti samo u prisutstvu udomiteljice.

Evo i jedno od pravila je da oni cijeli tjedan nekoriste laptop. Oni imaju svoje kompjutere, ali kroz tjedan kad je škola ga ne koriste. (...) Znači ja joj ne mogu dati laptop u njenu sobu nego tu di ja mogu baciti oko na kojim je ona stranicama. Imam i šifre njenog maila. Facebook nema niti jedan jer smatram da to njima nije primjereno. (S1)

I društvene mreže moraju biti pod kontrolom. Oni imaju facebook, instagram, snapchat, ali sve se to zna s koliko godina se to smije. (S5)

Ovdje je iznesen ključni pregled kako sugovornice vide udomiteljstvo i sebe u udomiteljstvu, a dalje se potrebno dodatno usmjeriti na dvije perspektive: majčinstvo i profesionalno majčinstvo.

6.2. Dvostruko majčinstvo

U tematskoj cjelini dvostruko majčinstvo će se prikazati viđenje majčinstva od strane sugovornica, kako one izvršavaju ulogu majke te kako razlikuju ili poistovjećuju majčinstvo prema biološkoj djeci i udomljenoj djeci. Na pitanje što sugovornicama znači majčinstvo odgovorile su da je to požrtvovnost, davanje ljubavi, svakodnevna briga i 24-ero satna posvećenost djeci. Neke sugovornice smatraju da je majčinstvo urođeno i da je ono jedina i prava svrha ženinog života. Takav stav o majčinstvu je normativan te se na tom temelju vrednuju sve majke u zapadnom društvu, i same sebe i od strane društva (Blythe i sur., 2013).

Mama je najljepše u životu. Jer ako nemaš djecu, nemaš nikakav smisao u životu. Djeca su meni smisao u životu. (S4)

Teško je ženama koje ne mogu imati djecu, to je prestrašno recimo. (S5)

Sebe kao majku opisuju kao osobu punu ljubavi, razumijevanja, strpljenja, otvorenu, požrtvovnu, spremnu na razgovor. Kod opisivanja uloge majke, sugovornice su se osvrtnale na razliku između majčinstva prema njihovoj biološkoj djeci i majčinstva udomljenoj djeci. Neke sugovornice smatraju da je njihovo primarno majčinstvo prema biološkoj djeci, a sekundarno majčinstvo prema udomljenoj djeci. Iako neke sugovornice govore da nema razlike, u opisu emocionalne veze s djecom može se vidjeti da je ipak prave. Sugovornice inzistiraju na tome da udomljena djeca znaju tko je njihova biološka majka i ne žele da ih oslovljavaju kao „mama“, a to se može vidjeti kod odgovora sugovornice 2:

Pa mama je mama. Znate, zamjene za mame nema. (...) Ja sam njima teta, a muž je striček. (...) (osjeća se) više ko majka, jer tu morate biti i psiholog i defektolog i učitelj i baka i teta. (S2)

Nasuprot tome neke sugovornice same sebe doživljavaju isključivo kao majke udomljenoj djeci, na primjer: *Ja sam rekla to su sva moja djeca i moja kćer veli da ona osjeća ko da su to njezina braća, a ne ko da su to neka djeca koja su došla s ulice.* (S7). Neke sugovornice potiču udomljenu djecu da ih oslovljavaju sa „mama“ kako bi se mogle više zbližiti s djecom. Smatraju da to pozitivno utječe na djecu jer ona moraju imati majku i smatraju da ih zbog toga djeca više cijene i vide njihov trud i požrtvovnost. Uz to, kada ih dijete prihvati i počne zvati mamom to im je priznanje da dobro izvršavaju ulogu udomiteljice. Neke sugovornice ističu da je njihov zadatak da budu majke toj djeci jer im je bliža od biološke majke. Smatraju da su udomljavanjem djece postale bolje majke, jer su sada tolerantnije i više slušaju potrebe djece. Naglašavaju i to da su svojoj biološkoj djeci davale manje pozornosti jer su tada radile izvan kuće, a s udomljenom djecom su 24 sata dnevno te da imaju osjećaj da su za udomljenu djecu odgovornija.

Udomiteljstvo je vremenski ograničeno, odnosno ako centar za socijalnu skrb odluči prekinuti smještaj djeteta u nekoj udomiteljskoj obitelji ono će se prekinuti kao i kada udomljenici napune 18 godina. Zakonom je također propisano da je udomiteljstvo privremeni smještaj te udomitelji pružaju usluge smještaja i njege. Emocionalne veze nisu spomenute u Zakonu te su i neke sugovornice istaknule da im socijani radnici savjetuju da se ne vežu emocionalno za udomljenu djecu. Pitanja u intervjuu su bila usmjerena uglavnom na djecu koja su dugoročno, odnosno tradicionalno udomljena, no neke udomiteljice su se osvrnule i na krizno udomiteljstvo. S obzirom da krizno udomiteljstvo traje najviše 3 mjeseca, sugovornice s tom djecom nisu stvorile jake emocionalne veze stoga sebe vide kao njegovateljice, a ne kao majke kratkoročno udomljenoj djeci. S druge strane, unatoč upozorenjima socijanih radnika, neke sugovornice, kada govore o djeci udomljenoj dugoročno, sebe vide isključivo kao majke udomljenog djeteta i opiru se terminu njegovateljice. One smatraju da je njihova dužnost uključiti udomljenu djecu u njihovu obitelj.

Ne dam ih. A gle, i moja djeca isto odlaze, odlaze na faks, ožene se, udaju se i isto tak budu i one danas sutra, ali ja želim i nadam se da budem imala cijeli život odnos s njima kak imam i sa svojom djecom. (S4)

Također govore da njihova majčinska uloga se nastavlja i nakon što udomljenici odrastu i napuste njihov dom. Jedna udomiteljica je udomljenom djetetu nakon što je otišlo iz kuće platila i organizirala vjenčanje. Uz to, ne samo da se neke sugovornice smatraju majkama djeci koja odu iz njihovog doma, nego se smatraju i bakama djeci udomljene djece.

Već sam baka jako puno puta, ja velim da sam baka. (S7)

Neke sugovornice opisuju kako su morale upotrijebiti poseban napor da dopru do djece i emocionalno ih uključe. Odbijanje nije bilo rijetko kod djece kada su sugovornice pokušavale uspostaviti majčinsku vezu s njima. Sudionice su u tim slučajevima bile strpljive i puštale da se veza stvara tempom kojeg odrede djeca.

Nekim sugovornicama je lakše sebe definirati kao majku udomljenom djetetu kako bi lakše obavljale ulogu udomiteljice, kao što opisuje jedna sugovornica: (...) *tako da me ne muči u glavi da ti nisi moj, da kad mi idemo na more da ja tebe moram nekud smjestiti...mislim ne, mi živimo skupa 24 sata kao jedna obitelj i kud ja tud i oni.* (S3).

Biti majka i brinuti o djeci nekim sugovornicama je bit života. S obzirom da su njihova biološka djeca otišla od kuće, osjećale su se beskorisnima i neispunjeno. Znajući da ih netko zove mama i da brinu o djeci osjetile su unutarnje zadovoljstvo.

Nekak me to ispunjava baš taj osjećaj da je netko ovisan o meni, o mojoj brizi (...) i to da me doživljavaju mamom, jednostavno nemrem to opisati. (S3)

Kada su uspostavile majčinsku vezu s djetetom, sugovornice su lakše mogle razumjeti individualne potrebe djece, njihove želje i probleme. Posljedično tome, neke sugovornice ističu da je njihovo razumijevanje djeteta bolje, odnosno superiornije razumijevanju socijalnih radnika, čak i bioloških roditelja.

Mislim neki roditelji zbilja ne zaslužuju da dolaze. Bez obzira kaj se to sudski potiče, ali nakon nekog vremena oni izgube smisao, jer niti djeca ne osjećaju potrebu za nekima. I onda se to sve manifestira prema udomiteljicama. (S3)

Sugovornice imaju visoka očekivanja od sebe kao majke. Neke sugovornice se žele „iskupiti“ za loše roditeljstvo bioloških roditelja koje je udomljeno dijete iskusilo prije dolaska kod sugovornica.

Znači pokušavate ispraviti nešto što njihovi roditelji nisu mogli ili nisu znali, nebitno skroz, ali borite se sa njima. (S5)

Iako sugovornice znaju da udomljena djeca nisu njihova, one su se našle u situacijama u kojima su ih tretirale kao da su njihova. Kada su sugovornice pričale o odlasku udomljene djece, bilo da su udomljena djeca morala napustiti udomiteljsku obitelj ili su zamišljale njihov odlazak, one su izražavale strah, tugu, ljutnju što pokazuje da su sugovornice stvorile vezu s udomljenom djecom i doživljavaju ih kao svoju.

I XXX valjda bude išla na posvojenje. A s njom sam 3 i pol godine svaki tjedan hodala u Zagreb na injekcije. I toliko se vežete za dijete kao da je stvarno vaše i onda imate osjećaj kao da vam ga je netko ukrao. (S6)

Još jedan primjer da udomiteljice udomljenu djecu doživljavaju kao svoju je taj da ih vode na obiteljska druženja, obiteljske proslave, putovanja, a neke su spremne prekinuti odnos s vlastitim roditeljima kako bi nastavile biti udomiteljica. U navedenim primjerima je vidljiva primarna roditeljska uloga. Prema Schofield i suradnicima (2013) je, uz sve navedeno, osobe kojima se udomitelji obraćaju za pomoć također je jedan od pokazatelja primarne roditeljske uloge. Kada sugovornice moraju ispuniti neke svoje vlastite potrebe, neke sugovornice se za pomoć obraćaju članovima svoje obitelji, poput muža, majke, biološke djece.

Kod sugovornica je vidljiva borba između „glave“ i „srca“, odnosno između znanja da je udomiteljstvo privremeno i da bi moralo biti neemocionalno i spoznaje da je veza između nje i udomljenog djeteta sve jača.

Svjesna sam svega da se to bude dogodilo i na edukacijama su nas dobro stesali kak se moramo osjećati i te osjećaje da mi nismo tu za stalno nego privremena skrb, ali osjećaji su tu i to je to. Ja mislim da niti ne možete biti udomiteljica bez osjećaja. (S3)

Nasuprot tome, neke sugovornice su svjesne da nisu majke udomljenoj djeci nego ističu da obavljaju sve uloge koje bi obavljala majka. One se brinu o zdravlju djece, njihovoj budućnosti, hrane ih te im je cilj da udomljena djeca znaju tko je njihova biološka majka, ali i istovremeno shvate da im sugovornice pružaju ono što njihova biološka majka trenutno ne može.

6.3. Profesionalizacija majčinstva

Kao što je ranije opisano, udomiteljstvo se u svijetu i Hrvatskoj profesionalizira te s obzirom da je majčinska uloga neodvojiva od udomiteljstva potrebno je pozornost posvetiti profesionalizaciji majčinstva. U ovoj tematskoj cjelini objasniti će se kako sugovornice (ne)poistovjećuju udomiteljstvo i posao, kako se udomiteljska obitelj financira te stavove o Prijedlogu okvira novog Zakona o udomiteljstvu.

Kada definiraju posao, neke udomiteljice smatraju da se pravim poslom može smatrati samo posao koji ima određeno radno vrijeme, koji nije vezan uz kuću i ne uključuje emocionalne veze. Stoga smatraju da udomiteljstvo ne može biti posao.

Ne bi mogla reći da je to posao kad Vi idete u tvornicu ili u bolnicu na posao, to je čisto drugo, vi se tu ne osjećate da je to vezano uz posao. (...) I vi to ne možete uvrstiti u posel i reći znači moje je samo da operem, speglam, skuham. Ne. Vi se morate cijeli dati unutra, cijeloga sebe. Znači da to niti nije nikakva vrsta posla, nego vi morate dati ljubav prema toj djeci. (S2)

Tu di su emocije vi ne možete nazvati poslom. Jer posao radite 8 sati, a mi radimo 24 sata. Znači nema tu godišnjeg odmora, nema tu bolovanja. (S5)

Nasuprot tome, neke udomiteljice smatraju da udomiteljstvo jest posao, ali ako ga žele obavljati kako treba smatraju da moraju imati drugačiju percepciju tog posla, odnosno moraju zanemariti da je to posao i ponašati se kao da su majke toj djeci. Neke sugovornice uspoređuju posao udomiteljice i posao njegovateljice u domu za djecu. Smatraju da je njihov posao zahtjevniji i posevećeniji djeci, ali manje priznat od okoline što ih smeta.

Dok vidite tak u domovima kak su štićenici pa se tam one tete njihove mijenjaju, svaka je 8, 10 sati tam, ne znam kolko i ide doma, a vi ste 24 sata tu s njim i vi morate biti s njim. Kad su bili mali vi mu i pelene po noći morate mijenjati, morate ga hraniti, morate mjeriti temperaturu, ma svašta morate. Ali to ljudi ne priznaju baš kao posao. (S6)

Iz prikupljenih podataka može se vidjeti razlika između udomiteljica koje se primarno identificiraju kao majka udomljenom djetetu, što je prikazano u prijašnjem poglavlju, i udomiteljica koje se primarno identificiraju kao njegovateljice, odnosno kod kojih prevladava radna uloga. Način na koji sugovornice razumiju navedenu ulogu se može prikazati kroz motivaciju za udomiteljstvom, brigu za budućnost djece nakon što odu iz njihove kuće, kako opisuju svoju ulogu u odnosu s udomljenom djecom, kome se obraćaju kada trebaju pomoć te kako opisuju odnos između nje, udomljenog djeteta i njegove biološke obitelji.

Sugovornice koje se primarno identificiraju kao njegovateljice udomljenoj djeci, kao motivaciju za udomiteljstvo i nastavak bavljenja udomiteljstvom vide u njihovim vještinama, iskustvu i znanju.

Puno toga sam prošla i naučila pa, nije da se hvalim, ali mislim da znam kak izaći na kraj s tinejdžerima. Oni često imaju više problema pa im se treba više posvetiti ali kad mi kliknemo to je onda to. (S8)

Udomljavanje svakog novog djeteta vide kao izazov u kojem se trebaju ponovo dokazati. Kada su kretale u udomiteljstvo njihov stav je često bio:

I onda smo odlučili da budemo probali, i ako slučajno ne bi išlo ili neke budemo prekinuli udomiteljstvo. (S5)

Neke sugovornice su udomiteljstvo vidjele kao bolju priliku u životu i kao novo zanimanje kojem se mogu baviti na puno radno vrijeme.

Ali je kćer u srednjoj školi trebala ići na operaciju noge. (...) nigdje nisam mogla naći posao baš zbog nje. I onda sam mislila ovako, budemo napravili ugodno s korisnim, s obzirom da sam morala biti s njom doma, onda sam rekla da ne gubimo tak vrijeme budemo si uzeli djecu kak ima i ujna pa možemo i mi biti udomitelji. I tak onda više nisam tražila posao. (S2)

Često traže pomoć od udruga i drugih udomiteljica što ukazuje na to da je njihova primarna uloga radna uloga. Neke sugovornice, iako svoju ulogu opisuju kao radnu, vide važnost roditeljske uloge što se može vidjeti u tome kako one opisuju same sebe i djetetove potrebe. Sebe ne vide kao zamjena majke i oca već da igraju uloge koje inače igraju majka i otac.

Po meni je udomiteljstvo jedino to da se dijete osjeća kao doma..jesi ti njemu zamjenska obitelj i ja nikada ne želim i ne težim tome da ja djetetu nadomještam njegove biološke roditelje. Ali udomiteljstvo je pružanje doma i ljubavi nekome ko to nema. (S8)

Kada neke sugovornice opisuju sebe kao udomiteljicu naglašavaju da iako izvršavaju ulogu majke one nisu prave majke udomljenom djetetu te da je njihova primarna zadaća briga o fizičkom i psihičkom zdravlju udomljenika do kad se ne vrate u biološku obitelj ili napune 18 godina. Uz navedeno često ističu da im se prema udomljenom djetetu teško odnositi kao prema vlastitom.

Čim se morate o njima brinuti, čim hodate s njima k doktoru, čim se brinete o njihovoj budućnosti, čim se brinete kaj budu jeli, gdje budu spavali, naravno da se osjećate ko mama, ali ipak ste osvještani da vi njima niste prava mama. (S1)

Prihvatiti nekoga u svoj doma je teško, pogotovo se odnositi prema njemu ko prema svome djetetu. (S8)

Njima je bitno da udomljena djeca znaju tko je njihova biološka majka. Stav im je da biološku obitelj udomljenog djeteta treba uključiti u djetetov život i da ih ne treba zanemarivati jer su oni prava djetetova obitelj, a one su trenutno tu kao zamjena.

Meni su biološki roditelji dolazili tu, jeli su s nama, prespavali su tu kod nas, jer ja toj djeci želim pokazati da njegova mama možda u određenom trenutku nije znala biti mama kakva bi trebala biti, ali to ne znači da je ona manje vrijedna. (...) I zato je taj odnos bio jako dobar jer smo roditelje jednako primili kao da su najbolje savršeni roditelji u našu kuću i nikada ih omalovažavali. (S1)

Što se tiče odgovornosti, neke sugovornice, kada uspoređuju biološku i udomljenu djecu, govore da su za udomljenu djecu puno odgovornija i moraju više paziti na njihovu dobrobit zato što za njih udomitelji odgovaraju centru za socijalnu skrb. Prema tome može se zaključiti da neke sugovornice shvaćaju da su posrednice centra za socijalnu skrb i da im je primarna dužnost briga za dijete. S obzirom da imaju puno obveza i odgovornosti ne mogu se dovoljno opustiti da bi se smatrale majkom udomljenog djeteta.

Uz obveze i odgovornosti, opskrbnina za korisnika uloge smještaja i naknada za svoj rad koju udomiteljice dobivaju aludiraju na to da je udomiteljstvo posao. Neke sugovornice se

opiru naknadi za vlastiti rad baš iz tog razloga da se udomiteljstvo ne bi smatralo radom već obitelji.

Neke sugovornice smatraju da im je opskrbnina i naknada koju dobivaju dovoljna jer imaju dodatni izvor financija. No naglašavaju da ukoliko ne bi imale vlastite prihode, opskrbnina bi svakako bila preniska. Neke imaju dodatan posao, neke dobivaju vlastitu mirovinu, neke mirovinu pokojnog supruga te neke govore da je plaća njihovog supruga dovoljno visoka da se mogu baviti udomiteljstvom. Dakle, sugovornice uglavnom ovise o plaći i/ili mirovini muškaraca. Da žive same ne bi mogle biti nezaposlene i baviti se udomiteljstvom jer ne bi imale novaca za vlastite potrebe. Njihova plaća, odnosno naknada za bavljenje udomiteljstvom iznosi oko 400 kuna te se može reći da je udomiteljstvo podplaćeno. Sve sugovornice uz opskrbninu na udomljenu djecu troše i vlastita financijska sredstva. S obzirom da sugovornicama za ulazak u udomiteljstvo poticaj nije bio financijski dobitak, one naglašavaju da za bavljanje udomiteljstvom su potrebni vlastiti financijski prihodi i da kao što jedna sugovornica ističe:

Ja bi to svakome preporučila. Odricanja jesu. Novca nema. To morate baš osjećati i htjeti. (S3)

Pričajući o financijama, neke sugovornice uspoređuju opskrbninu koju one dobivaju s novcima koji se izdvajaju za djecu u domovima. Smatraju da se za djecu u domovima odvaja puno više novca te da su one u tom dijelu zapostavljene jer je njihov rad emocionalni rad i same moraju udomljenoj djeci plaćati hranu, odjeću, obuću, školski pribor, pomagala i posebne edukacije ukoliko djeca imaju posebne potrebe, dodatne aktivnosti itd.

Gle, ja velim u domovima dobivaju jako puno za svako dijete s tim da ta djeca nemaju ljubavi i pažnje. Jedna odgajateljica radi s 15-ero djeco, a ja imam recimo dvoje i moja djeca 24 sata imaju sve i ljubav i pažnju. (S4)

U vrijeme provođenja intervjua bio je izdan Prijedlog Zakona o udomiteljstvu prema kojem bi udomiteljstvo moglo postati zanimanje. Stav o tom Prijedlogu daje nam također uvid u to smatraju li sugovornice udomiteljstvo poslom ili majčinstvom. Jedna sugovornica se opirala profesionalizaciji jer smatra da bi se time izgubila bit udomiteljstva, što je obitelj. Ona smatra da udomiteljima ne treba novčana naknada kako se ne bi iskvarili motivi udomitelja. Svoje stavove sugovornica potkrepljuje lošim iskustvom s udomiteljima koji se udomiteljstvom bave iz financijskih razloga, kako ona opisuje:

I nekim udomiteljima ja uopće ne bi dala dijete. Ja sam dobila jedno dijete koje je reklo da je bilo gladno i da nije smjelo uzeti ništa na svoju ruku iz druge udomiteljske obitelji.

(...) (opisuje razgovor s drugom udomiteljicom) I ona je meni odgovorila ovako, čaša mlijeka i dvije šnite kruha za doručak tko voli nek izvoli, za te novce koje ona dobiva. (S7) A i sad kad se bude taj zakon promijenil, to bude onda posao i meni je to srašno. Meni je bilo bolje i kada nije bilo te naknade za udomitelje, ja sam se osjećala veći roditelj kada to nisam dobivala. (S7)

Iz prikupljenih podataka je vidljivo da neke sugovornice ne znaju na koji način će se provoditi novi Zakon o udomiteljstvu i koji su potrebni uvjeti da bi tradicionalni udomitelj postao profesionalni udomitelj. Dakle, prema Zakonu o udomiteljstvu (2019) da bi osoba postala profesionalni udomitelj ne smije biti u radnom odnosu, obavljati samostalnu registriranu djelatnost obrta ili samostalnu djelatnost te ono što je najbitnije mora imati prebivalište na području na kojem je iskazan manjak udomitelja, a to se određuje mrežom socijalnih usluga te sam udomitelj mora biti izabran od strane Povjerenstva za izbor udomitelja. Sve navedeno je otežavajuća okolnost za udomiteljice koje se sudjelovale u istraživanju jer one imaju prebivalište u županiji koja ima dovoljan broj udomitelja, te jedna sugovornica ističe kako bi u njenoj županiji i županiji iz koje su ostale sugovornice, profesionalni status dobile jedna ili dvije udomiteljske obitelji. Ona ističe da je manjak tog zakona to što mu je skriveni cilj da motivira mlade ljude, ponajprije s priobalja gdje udomiteljstvo nije razvijeno, da se počnu baviti udomiteljstvom, a ne već postojećim udomiteljima dati profesionalizaciju.

(...) ali to neće koristiti udomiteljima koji su već 10 ili 20 godin udomitelji, a nemaju ni dana staža, a rade to u ime sustava, a sustav ih ne podržava. (S1)

Neke sugovornice podupiru taj prijedlog zakona, a neke su i same sudjelovale u prikupljanju potpisa kako bi se uopće pokrenuo cijeli postupak. No, one ne znaju da, prema riječima sugovornice koja je članica radne skupine za izradu novog zakona, neće moći dobiti profesionalni status. Neke sugovornice entuzijastično pričaju o novom zakonu i pozdravljaju promjene koje nosi i misle da će bez problema dobiti profesionalni status na temelju iskustva, znanja i vještina. One smatraju profesionalizaciju i određenom sigurnošću da uvijek imaju udomljeno minimalno troje djece.

I taj tip na koji način se vrši profesionalizacija mi je dosta prihvatljiv. (...) Dobro mi je to da se Centar obvezuje da bude pazil na to da ja imam barem troje djece. (S3)

(...) trebao od 1.1. ići staž,a to budemo vidli. To bi uglavnom bilo dobro i da bi imali svoju plaću i da nam ide staž. (S2)

„I da, prijavila bi se sigurno i ja, to bi se zvao onda standardni udomitelj.“ S5

Ono što je još jedna otežavajuća okolnost da već postojeći tradicionalni udomitelji postanu profesionalni udomitelji je ta da udomitelji koji udomljavaju djecu s posebnim potrebama, da bi postali profesionalni udomitelji, odnosno specijalizirani udomitelji, moraju imati završeni najmanje preddiplomski ili diplomski sveučilišni studij u području vezanim uz udomiteljstvo te imati minimalno 3 godine radnog staža u radu s djecom. S obzirom da je svim sugovornicama najviša postignuta razina srednja stručna sprema, ovo može predstavljati problem.

6.4. Sustav podrške i pomoći

Analizom se pokazalo da sugovornice tijekom cijelog procesa udomljavanja imaju potrebu za podrškom i pomoći. U posljednjoj cjelini, sustav podrške i pomoći, su opisani sustavi koji su se istaknuli kod pružanja podrške i pomoći udomiteljicama, a to su centar za socijalnu skrb, udruga za udomitelje, neformalne socijalne mreže i škola.

Kada se udomitelji odluče udomiti dijete prvo kontaktiraju centar za socijalnu skrb, pohađaju edukaciju i tada ulaze u sustav udomiteljstva te postaju posrednici centra. Tijekom procesa udomljavanja nadležni centar za socijalnu skrb provodi pripreme i provjere udomitelja, njegove obitelji i stambenih uvjeta. Centar odabire koju djecu poslati u koju udomiteljsku obitelj. Spajanje udomljenog djeteta i udomiteljske obitelji bi trebalo biti na temelju sličnih interesa, iskustva udomitelja i potreba udomljenika. No, jedna sugovornica napominje da centar često pogriješi u smještaju udomljenika jer nemaju uvid u cijelu situaciju koja se događa između udomljenika i njegove biološke obitelji.

Centar za socijalnu skrb bi trebao biti „servis stručne pomoći i podrške udomiteljima kao i udomljenim korisnicima“ (Sabolić i Vejmel, 2015: 14), no u praksi oni su vrlo daleko od servisa. Sugovornice se najrjeđe za pomoć obraćaju centru za socijalnu skrb. Njihova mišljenja o podršci koju pruža centar su različita. Neke sugovornice su zadovoljne podrškom koju imaju od centra, a ona se očituje u dostupnosti centra i rješavanju problema.

Uvijek, uvijek su mi dostupni. (S2)

Da, i centar je tu jako, barem meni, jako velika podrška ako imam neki problem. (S4)

Dok neke sugovornice navode da nisu zadovoljne ponuđenom pomoći i podrškom. Nezadovoljstvo sugovornica se odnosi na slabu pomoć stručnjaka, nezainteresiranost i nedostupnost. Smatraju da centar nema puno veze s praksom već rješavanja problema govore iz teorije. Neke sugovornice ističu, ukoliko imaju neki problem koji bi trebao uključiti policiju, radije se same prvo obrate policiji nego centru jer smatraju da centar presporo reagira.

Socijalna radnica i predsjednica udruge su uvijek na raspolaganju i stvarno za sve nejasnoće ja prvo zovem socijalnu radnicu, a ne centar, ma kakvi. Nekako mi prevladava uvjerenje da čim manje posla s njima tim bolje. (S3)

Ali to sve traje, ništa ne možete riješiti za dan dva, nego se sve to odugovlači mjesec dana, dva mjeseca. (S6)

Uz navedeno, neke sugovornice smatraju da su u podređenom položaju u odnosu na centar za socijalnu skrb.

Ali ruku na srce ja imam osjećaj da oni nas smatraju sebi podređenima. Da to nije partnerski odnos. (...) Mogli bi nam više dati kroz područsku, susrete, suradnju. (S1)

Tema o kojoj su sugovornice pričale bila je supervizija centra, odnosno provjere koje provode stručnjaci tako što najavljeno ili nenajavljeno dolaze u kućne posjete udomiteljskim obiteljima te su one propisane Zakonom o udomiteljstvu (2019). Sugovornice imaju različita mišljenja o supervizijama pa neke sugovornice napominju kako navedene supervizije nisu redovite, odnosno možemo zaključiti da se ne odvijaju u skladu sa zakonom. Neke sugovornice preferiraju individualni rad i smatraju da supervizije nisu potrebne te im one samo unose nemir i osjećaj podređenosti.

E to je to baš za pitanje dal se osjećam opušteno, jer one kad dođu onda vam se odma zaletu u sobe. I sad bi mi bilo jako neugodno da nađu razbacanu sobu bez obzira kaj su one jako rano došle. (S8)

Neke sugovornice su zadovoljne supervizijama jer se odvijaju redovito, centar vide kao suradnika te su im omogućene hitne supervizije ukoliko se dogodi neki problem.

Mislim pa dođu, to su njihov štitenici, ne dolaze s batinama ili ne znam čim. Dolaze da vide kak je to dijete, je li se uklopilo. Ja to opće ne vidim ko nadzor. (S5)

Iz prikupljenih podataka je vidljivo da se sugovornice javljaju centru kada imaju neki problem no ne i kada im je potrebna pomoć i podrška za što se obraćaju udruzi, obitelji ili prijateljima. Sugovornice smatraju da udruge za udomitelje imaju veću ulogu od centra, odnosno da im pružaju više pomoći i podrške. Ta pomoć i podrška se očituje u dostupnosti, otvorenosti, zadovoljstvu njihovim radom i radom stručnjaka.

Više pomoći dobim od udruge. Suradnja s udrugom XXX je sasvim dovoljna i njima se mogu obratiti za bilo kaj. (S3)

Neke udruge za udomitelje pružaju pomoć udomiteljima kroz pomoć djeci u učenju. Udruga ima zaposlene učitelje, psihologa i socijalnu radnicu te s obzirom da udomljena djeca najčešće imaju problema u ponašanju ili psihičkih problema, sugovornice smatraju da im je

takva pomoć najkorisnija jer djeca dobivaju stručnu pomoć i mogu im se direktno obratiti ukoliko trebaju neki savjet.

One ne pomažu samo njima, nego i meni jer djeca često idu u specijalne škole i treba im dodatna pomoć kod učenja i pisanja zadaća. (S1)

Sugovornice od posebne pomoći smatraju grupe podrške organizirane u udruzi udomitelja jer sugovornice imaju priliku pričati o svojim iskustvima, problemima i rješenjima tih problema. Nekim sugovornicama je to jedina prilika da pričaju s drugim udomiteljicama.

Pa ja sam u udruzi i tam se srećemo. Lijepo mi je popričati s njima i čuti kak one rješavaju probleme i ja njima govorim kak ja rješavam probleme. (S6)

Uz udruge za udomitelje sugovornice su najzadovoljnije pomoći i podrškom od strane neformalnih socijalnih mreža koje se odnose na druge udomitelje ((govori o drugim udomiteljskim obiteljima) *Pa mi smo tri familije pa se mi dva tri puta mjesečno nađemo pa se oni svi zajedno družu. (S4)), prijatelje (Jer ima i loših situacija u kojima se zapitam dal sam možda mogla drugačije pa se savjetujete s drugima, pitate prijateljicu kaj bi ona u toj situaciji. (S5)) i obitelj (Da, pomažemo, a i snaha je tu pa priskoči. Evo, imam tu sreću da imam dobru snahu. (S7)).*

Neke sugovornice posebno ističu pomoć od obitelji i udomljenika kada imaju osobne probleme jer mogu ići odmoriti, dok neke govore da to ne mogu napraviti. Dobivanje pomoći od obitelji ovisi o zdravstvenom i psihičkom stanju i dobi udomljene djece. Tako na primjer sugovornica 2 ima pomoć od obitelji i udomljene djecu koja nemaju zdravstvenih i psihičkih problema te im lako može objasniti da treba odmor:

Nemam problema nikakvih s tim jer ih uvijek netko može pripaziti. Ali sva moja djeca su takva. Ako se npr ne osjećam dobro i ako me glava boli, ja samo njima velim da idu u sobu i da se tam igraju jer si ja moram malo leći ili one odu k mojoj snahi. (S2)

Nasuprot toga, sugovornica 6 zbog potreba udomljenika, ne može ih ostaviti same te ispunjenje njenih osobnih potreba ovisno o pomoći koju ima:

Ne, uvijek sam s njima, osim kad su u školi. Kad su oni svi tri doma ja ne mogu ići niti na wc. Ozbiljno vam govorim. Vidite tu je kuhinja i metar od nje je wc. Ovaj XXX je nemogući, on kad ostane sam s njima ako ništa drugo onda nekoga vuče, a ovome ne smijete prst pokazati već se srđi. A XXX je mala pa jednostavno cvili. (S6)

Nasuprot stavovima i pomoći koju sugovornice dobivaju od neformalnih socijalnih mreža, općeniti stavovi okoline su im suprotni. Schofield i suradnici (2013) su došli do nalaza da, kada je riječ o stavovima okoline o udomiteljstvu, društvo ne razumije u potpunosti zašto su udomitelji toliko predani djeci koju su udomili i ne razumiju prirodu takvog posla, što je

potvrdila i analiza podataka ovog istraživanja. Sugovornice napominju da okolina često smatra da se oni udomiteljstvom bave zbog novca i ne vide svrhu udomljavanja djece te smatraju da je to nepotrebna obaveza.

Nekad vas ona okolina koja ne zna vašu obitelj i ne zna kaj je udomiteljstvo, misli da vi to isključivo radite zbog novaca. (S1)

Jako malo ljudi u tome vide neke pozitivno. Svi se zgražaju „joj pa kak moreš, pa sad kad su tvoji otišli bi ti trebalo biti lijepo. (S3)

Kada je riječ o pomoći i podršci potrebno se osvrnuti i na školu s kojom su udomitelji u gotovo svakodnevnom kontaktu. Sugovornice imaju različita iskustva suradnje sa školom. Neke sugovornice imaju dobra iskustva koja se odnose na upućenost učitelja u situaciju, čestu komunikaciju s učiteljima i stručnim suradnicima.

Imam dobru suradnju sa školom, pogotovo defektologicom. (S1)

Neke sugovornice su imale sukobe sa školama zbog nerazumijevanja udomiteljstva i potreba udomljene djece od strane nastavničkog kolektiva i stručnih suradnika.

Imala sam jedan sukob sa školom, ali to je kad je djevojčici oduzet mobitel (...) ali način na koji je učiteljica se izrazila prema njoj je mene zaprepastilo. Rekla joj je da ona ne želi da teta dođe po mobitel nego mama. (S5)

I kad je došao u osnovnu školu mi je pedagogica rekla da bi bilo najbolje da ga upišem u specijalnu školu, ali nema šanse, on je samo XXX, a stručnjaci su rekli da je dosta bistar. (S6)

Zaključno, navedeni sustavi u kojima sugovornice traže podršku i pomoć su ujedno i sustavi u kojima one traže i priznanje za ono što rade, odnosno traže priznanje da dobro odgajaju udomljenu djecu i da se vidi njihov napredak u ponašanju i školi. Bitna im je javna pohvala u udruzi udomitelja ili školi na roditeljskim sastancima što im je dokaz da su dobre udomiteljice i da dobro izvršavaju svoju ulogu.

Analizom pomoći i podrške koja je udomiteljicama potrebna tijekom cijelog procesa udomiteljstva će se završiti razrada rezultata po tematskim cjelinama te će se u sljedećem poglavlju prikazati zaključna razmatranja o obiteljskoj i radnoj svakodnevici žena koje se bave udomiteljstvom.

6.5. Zaključna razmatranja

Udomiteljskoj obitelji svakodnevica je pružanje pomoći novom udomljenom djetetu da razvije osjećaj povjerenja i pripadanja te ponovno uspostavljanje obiteljskog okruženja (Lanigan i Burleson, 2017). Priprema i prilagodba je ključna da bi tranzicijsko razdoblje bilo uspješno. Tijekom pripreme i prilagodbe udomiteljske obitelji moraju imati određena znanja,

vještine i razumijevanje. Kod sugovornica ovog istraživanja se posebno ističe empatija pomoću koje se može razumijeti kako udomiteljice provode uspješnu prilagodbu, kako rješavaju probleme s kojima se susreću u udomiteljstvu te zašto nastavljaju udomljavati djecu. Empatija je temeljni uvjet za formiranje odnosa kojima prethodi velika promjena (Rogers, 1957 prema Geiger i sur, 2016) te je ona nužna za uspješno udomiteljstvo (Geiger i sur, 2016). Empatija se prvo javlja kod motivacije za udomiteljstvom jer nije rijetko da udomitelji imaju automatske afektivne reakcije kada čuju priče o malteriranju i zanemarivanju djece. Empatija ima također ulogu u vezi udomiteljica i biološke obitelji udomljenog djeteta. Kod sugovornica se primjećuje svojevrsni „love-hate“ odnos s biološkom obitelji djeteta. S jedne strane empatija im omogućuje razumijevanje perspektive bioloških roditelja i olakšava način na koji da udomljenoj djeci objasne situaciju u kojoj se nalaze, no s druge strane, udomiteljicama poseban izazov predstavlja održavanje veza s biološkom obitelji udomljenog djeteta kojoj je oduzeto skrbništvo ali još uvijek ima pravne veze nad djetetom. Kod održavanja veza, poznavanje djetetove povijesti (koja često uključuje zlostavljanje i/ili zanemarivanje) odnosno empatija prema djetetu nadilazi empatiju prema biološkim roditeljima što udomiteljicama pomaže kod odnošenja prema djetetu, no i negativno utječe na spremnost udomitelja da održava vezu između udomljenog djeteta i njegovih bioloških roditelja (Lanigan i Burleson, 2017). Udomitelji imaju potrebu zaštititi udomljeno dijete, a to se odnosi i na zaštitu od roditelja koji su udomljenom djetetu nanijeli niz trauma. Centar za socijalnu skrb bi trebao biti posrednik u vezi između udomitelja i biološke obitelji udomljenog djeteta (Lanigan i Burleson, 2017), no vidljivo je nezadovoljstvo u komunikaciji, pomoći i podršci koju sugovornice dobivaju od centra za socijalnu skrb. S obzirom na to nezadovoljstvo, udomiteljice su pronašle druge izvore od koga tražiti pomoć, a to su udruge udomitelja. Uz udruge udomitelja, može se reći da su neformalne socijalne mreže jedne od najvažnijih oblika pomoći i podrške u bavljenju udomiteljstvom jer su im oni najbliže, kako emocionalno, tako i fizički.

Navedeni rezultati istraživanja upućuju na sljedeći važan nalaz, a to je kompleksnost uloga koju doživljavaju tradicionalne udomiteljice kao njegovateljice i kao majke. U slučaju udomiteljica te uloge mogu biti razdvojene samo u teoriji, jer su u stvarnosti one isprepletene i međuzavisne (Sprey-Wessing i Portz, 1982). Sugovornice u praksi udomljavanja pokazuju aspekte obje uloge, odnosno kako bi ispunile obveze, odgovornosti i ciljeve svoje uloge one uključuju elemente roditeljske (odnosno majčinske s obzirom da su sugovornice žene) i radne uloge te se kod nekih sugovornica primjećuje jača identifikacija s određenom ulogom. Roditeljska uloga u udomiteljstvu se javlja s početkom modernog udomiteljstva (Cuthbert,

2015). Udomitelji koji igraju roditeljsku ulogu sebe vide kao zamjenske roditelje te su motivirani altruizmom zbog zabrinutosti oko potrebite i ranjive djece. Roditeljska uloga se temelji na tradicionalnim vrijednostima koje uključuju odnos pun ljubavi i „normalan“ obiteljski život što je sugovornicama pretpostavka da su to ključne komponente za djetetov razvoj. Igranjem majčinske uloge udomiteljice se „iskupljuju“ za loše roditeljstvo bioloških roditelja što se može nastaviti i nakon što udomljenici odrastu i napuste njihov dom. Za usporedbu, radna uloga u udomiteljstvu se javlja kasnije zajedno s političkom inicijativom kojoj je prioritet ponovno ujedinjenje udomljenog djeteta s biološkim roditeljima. Udomitelji koji se samoidentificiraju kao radnici, sebe vide kao privremeni njegovatelji kojima je dužnost pružiti njegu i zaštitu potrebitoj djeci. Takva udomiteljska praksa je namjerna, transparentna i orijentirana na cilj. Udomiteljstvo temelje na vještinama stečenim na edukacijama i profesionalnom razvoju te podupiru „zajedničko roditeljstvo“ između udomitelja, bioloških roditelja i centra za socijalnu skrb (Cuthbert, 2015). Svako novo udomljeno dijete vide kao izazov u kojem se trebaju dokazati i pokazati vlastite vještine i znanja.

Majčinstvo, koje se isprepliće s pojmovima ženstvenosti i roda, je primarni identitet žena i općenito se smatra stanjem bića (Galić, 2006). Nije rijetko da udomiteljice imaju takva uvjerenja o majčinstvu te im je to ujedno i baza njihovog udomiteljstva. Unatoč opsežnoj literaturi o toj temi, Blythe i suradnici (2013) ističu da još uvijek nema dogovorene definicije oko toga što definira majku ako nema biološke komponente ili legalnog posvojenja. No bez obzira na to, udomiteljice sebe identificiraju kao majke djeci s kojom nemaju biološku ili pravnu vezu, što je moguće zato jer je majčinstvo društveni konstrukt te ono nije definirano zakonskim pravom ili biologijom nego društvom. Žena postaje majka kada igra društveno definiranu ulogu pred određenom publikom te ono nije vezano uz iščekivanje ili dolazak djeteta (Mercer, 2004). Ženama koje odaberu majčinstvo se mijenja ženska samopercepcija⁹. Iz rezultata istraživanja može se vidjeti kako sugovornice opisuju i razumiju sebe kao majke. Analizom odgovora zaključuje se da je za njih majčinstvo usredotočeno na dijete i uključuje emocije što zahtijeva poštivost, a kada nije u potpunosti postignuto rezultira krivnjom i razočaranjem. Takav stav o majčinstvu je normativan i po njemu se vrednuju sve majke u zapadnom društvu, i same sebe i od strane društva (Blythe i sur., 2013). S obzirom da sve udomiteljice imaju svoju biološku djecu, one se već samoidentificiraju s majčinstvom, no s obzirom da su im djeca već odrasla udomiteljstvo im pruža mogućnost da zadrže majčinski

⁹ Prijedlog za daljnja istraživanja: u uzorak uključiti i udomiteljice koje nemaju svoju biološku djecu kako bi se vidjelo kako one definiraju majčinstvo i identificiraju li svoju ulogu udomiteljice kao majčinsku ili kao radnu.

identitet, ali taj majčinski identitet nije isti kao kod biološke djece već se stvara nova dimenzija vlastite percepcije majčinstva udomljavanjem svakog novog djeteta (Mercer, 2004). Tu se postavlja pitanje kako udomiteljice održavaju majčinski identitet s obzirom da Zakon o udomiteljstvu (2019) aludira na to da je njihova primarna uloga radna i da sustav zadržava zakonsku vlast nad djetetom čime se ograničava njihova zakonska autonomija.

Na edukacijama se udomiteljice uči da se emocionalno ne vežu uz udomljeno dijete, no praksa je pokazala da je u proces udomiteljstva uključeno puno više emocija nego se to teorijski predviđelo (Broady i sur., 2009). Kod udomiteljica postoji mogućnost da dođe do konflikta između njihovih radnih odgovornosti i obiteljskih odnosa, međutim postoji i mogućnost da se te uloge međusobno nadopunjuju i nadograđuju (Schofield i sur., 2013). Istraživanje je pokazalo da kod sugovornica dolazi do borbe oko nejasnoća koje proizlaze iz dualnosti njihove uloge gdje se niz vrijednosti i normi sukobljava. Neki od mogućih sukoba su zato što udomiteljstvo integrira u privatnoj sferi posao i obitelj te nestaje jasna granica privatnog i javnog (Cuthbert, 2015). Nadalje, udomiteljice se često s ljubavlju i jakim emocionalnim vezama povezuju s udomljenicima i upoznaju njihove individualne potrebe što može dovesti do problema jer je udomiteljstvo privremeno i prolazno. Njihova borba dalje utječe na udomljenika te za njih može biti također zbunjujuća. Edukacije ne rade na rješanju tog problema i ne upućuju udomitelje kako da riješe nejasnoće oko dualnosti uloga s kojom će se susresti i ukoliko dođe do konflikta uloga kako da ga riješe (Cuthbert, 2015).

Borba između profesionalnosti i roditeljstva, odnosno borba između „glave“ i „srca“ je najizraženija tijekom odlaska udomljene djece. Udomiteljice imaju spoznaju o tome da je to privremeni oblik skrbi i da se ne bi trebale vezati za udomljeno dijete, no da bi se djetetu pružilo obiteljsko okruženje one moraju uključiti emocije zbog kojih se one često osjećaju kao majke udomljenoj djeci. U tim situacijama, odnosno u načinu nošenja sa stalnim odlascima, dolazi do izražaja koja je uloga primarna kod udomiteljica. Udomiteljice kod kojih je majčinska uloga primarna svaki odlazak udomljene djece proživljavaju intenzivno te ga poistovjećuju s odlaskom njihove biološke djece, dok udomiteljice, kojima je primarna radna uloga, mirno doživljavaju i proživljavaju odlazak djece, jer su svjesne da su djeca kod njih na privremenom smještaju.

Ovo istraživanje je pokazalo da udomiteljice razumiju i percipiraju njihov identitet udomiteljice kao „udomiteljica“, ali vide svoju vlastitu ulogu kao „majka“. Do sličnih nalaza dolaze i Broady i suradnici 2009 godine. Ovaj model identiteta možemo nazvati hibridnim modelom koji uključuju elemente roditelja i radnika. Udomitelji svoj identitet mogu prilagoditi djetetovim potrebama i prelaziti iz učinkovitog njegovatelja u brižnog roditelja i

obrnuto (Schofield i sur., 2013). Taj model doprinosi djetetovim potrebama no kod udomitelja često dovodi do sukoba uloga jer se sukobljavaju temeljne vrijednosti i norme obje uloge (Cuthbert, 2015). Udomitelji moraju balansirati između potrebe da zadovolje dječje potrebe sredstvima koje koriste roditelji i dužnosti udomitelja da zaštite djecu i osiguraju im adekvatnu njegu. Iz podataka je vidljivo da udomiteljice općenito uspjevaju uklopiti obje uloge u svoj identitet te odrediti koja uloga će im biti primarna. No vidljivo je i da postoji niz situacija u kojima dolazi do zbunjenosti i sukoba između uloga.

Udomiteljice koje su sudjelovale u ovom istraživanju financijski zavise ponajviše o plaći i/ili mirovini muškarca jer njihova naknada za bavljenje udomiteljstvom iznosi oko 400 kuna. Ovo navodi na promišljanje termina „feminizacija siromaštva“. Žene za svoj rad zarađuju manje što doprinosi tome da se u siromašnim slojevima društva nalazi najviše žena (Chant, 2003, 2007, Davis i van Driel, 2001, Medeiros i Costa 2005 prema Galić, 2011) te su žene izvor jeftinog rada. „Orođnjeni rad“, kojemu je uzor tradicionalno odijeljenje rodni uloga u obitelji i kući, nije uvijek ni plaćen. Poznato je da žene rade u neizvjesnim okolnostima (Galić, 2011), a udomiteljstvo sadrži te neizvjesne okolnosti. Tradicionalno udomiteljstvo nije plaćeni rad, već se dobiva naknada, a naknada ovisi o broju udomljene djece. Udomiteljice ne znaju koliko će i hoće li uopće imati udomljenu djecu, a njihov rad ovisi o njihovom zdravstvenom stanju te novcu koji zarađuje muškarac. Sugovornice su prije udomiteljstva radile nisko plaćene, radno intenzivne i ekonomski nesigurne poslove, a tome u prilog ide feminizacija globalnog tržišta koja odražava povećanje broja žena u nisko plaćenim ili neplaćenim poslovima (Galić, 2011). Socijalna skrb jedan je od sektora koji je rodno segregirani i slabije plaćen čime se pokazuje socijalna vrijednost majčinstva i udomiteljstva. Što se tiče financiranja udomiteljstva, Cuthbert (2015) postavlja pitanje trebaju li udomiteljice uopće biti plaćene jer kako će se znati bave li se one udomiteljstvom zbog novca ili altruističnih motiva. S obzirom da udomiteljice imaju formalne obaveze i zadatke, udomiteljice bi morale imati pravo na novčanu naknadu. Unatoč svemu navedenom udomiteljice i dalje ostaju u slabo plaćenom poslu zbog čega im treba financijska podrška muža. Ako se na udomiteljice gleda nezavisno od muškarca one su siromašne po svim aspektima, a može se dodati i da nemaju pravo na mirovinu ni zdravstvenu zaštitu. Postavlja se pitanje što se dogodi s udomiteljicama ukoliko ostanu bez financijske potpore muškarca te je li novi Zakon o udomiteljstvu kojim udomiteljstvo postaje zanimanje jedno od rješenja.

7. Zaključak

Ovom istraživanju je cilj opisati obiteljsku i radnu svakodnevnicu žena koje se bave udomiteljstvom, odnosno pokušalo se odgovoriti na pitanje „Kako je to kada obitelj postane posao?“. Korištena je kvalitativna metodologija te je u skladu s tim napravljeno uzorkovanje koje je primjereno cilju ovog diplomskog rada. Međutim, ovaj uzorak ne odražava iskustva udomiteljica Hrvatske s obzirom da su sve sugovornice iz iste županije sa sjevera Hrvatske i nisu izabrane slučajnim odabirom. Drugim riječima, uzorak nije reprezentativan stoga ovi nalazi nisu općeniti, međutim njihova sličnost s nalazima iz korištene literature potvrđuje i podržava njihovu općenitost (Grbich, 2007 prema Blythe i sur., 2013).

Proces udomiteljstva počinje motivacijom i odlukom potencijalnih udomitelja za bavljenjem udomiteljstvom, zatim slijedi edukacija, provjere koje provodi centar za socijalnu skrb, dobivanje dozvole te smještanje udomljenika u udomiteljsku obitelj. Tijekom tog procesa udomiteljice prolaze niz priprema i prilagodba kako bi udomiteljstvo, po njihovom mišljenju, bilo uspješno. Udomiteljice se svakodnevno susreću s izazovima u odnosu s biološkom djecom, udomljenom djecom i biološkim roditeljima udomljene djece. Odnos s biološkom obitelji udomljene djece udomiteljice izdvajaju kao najizazovniji. U nošenju s tim izazovima empatija se pojavila kao bitan temelj. Kod održavanja veza s biološkim roditeljima udomljenog djeteta, poznavanje djetetove povijesti (koja često uključuje zlostavljanje i/ili zanemarivanje) odnosno empatija prema djetetu nadilazi empatiju prema biološkim roditeljima. Iz tog razloga empatija udomiteljicama pomaže kod odnošenja prema djetetu, no i negativno utječe na spremnost udomitelja da održava vezu između udomljenog djeteta i njegovih bioloških roditelja. Uz sve navedeno, empatija nam omogućuje da razumijemo zašto udomiteljice nastavljaju udomljavati djecu i kako održavaju „normalno“ funkcioniranje obitelji.

Istraživanje je pokazalo da svakodnevno funkcioniranje udomiteljske obitelji je određeno ulogom koju udomiteljica igra. Očito je da u udomiteljstvu postoji problem jasnog definiranja uloge udomitelja. Udomiteljice se same nose sa problemom dvostruke uloge te kroz niz svakodnevnih praksi pokazuju koju ulogu one smatraju da bi trebala biti primarna. Naravno, udomiteljice se ne identificiraju samo s jednom ulogom nego pokazuju aspekte obje uloge (roditeljske i radne) u ispunjavanju obveza, odgovornosti i ciljeva. Navedena dvosmislenost uloge može predstavljati problem udomiteljima koji može smanjiti kvalitetu njihove skrbi (Cuthbert, 2015).

Do sredine 20-og stoljeća udomitelji su bili zamjenski roditelji udomljenoj djeci te su njihove glavne značajke bile altruizam i orijentiranost na dijete. Kasnije se tradicionalna uloga

udomitelja mijenja radnom ulogom koja naglašava radne vrijenosti i norme kao što su vještine, kvalifikacije i iskustvo. Cuthbert (2015) smatra da je roditeljska uloga primarna kod udomitelja koji ističu ljubav i „normalno“ obiteljsko okruženje, a radna uloga kod udomitelja koji vide udomiteljstvo kao posao i oslanjaju se na suradnju sa centrom za socijalnu skrb. Obje uloge, svaka sa vlastitim jedinstvenim vrijednostima i normama, oblikuju suvremeno razumijevanje uloge udomitelja. Uz sve navedeno udomiteljstvo prelazi granice posla i obitelji te se „posao“ skrbi odvija unutar privatnosti obiteljske kuće. Nejasnom odnosu roditeljske i radne uloge doprinosi i novi Zakon o udomiteljstvu (2019).

Općenito se može reći da udomiteljice razumiju i percipiraju svoj identitet udomiteljice kao „udomiteljica“, ali svoju vlastitu ulogu vide kao „majka“. Smatraju da je njihova dužnost uključiti udomljenu djecu u njihovu obitelj. Svakodnevne situacije i izazovi pokazuju kako često dolazi do borbe između uloga s obzirom da su temeljne vrijednosti i norme radne i roditeljske uloge u suprotnosti. Udomiteljice imaju spoznaju o tome da je to privremeni oblik skrbi i da se ne bi trebale vezati za udomljeno dijete, no da bi se djetetu pružilo obiteljsko okruženje one moraju uključiti emocije zbog kojih se one često osjećaju kao majke udomljenoj djeci. Novi Zakon o udomiteljstvu (2019) kojim udomiteljstvo postaje zanimanje dodatno pojavčava navedeni sukob između uloga udomitelja. S obzirom da su intervjui provedeni mjesec dana prije donošenja novog Zakona o udomiteljstvu, udomiteljice su iznijele svoja mišljenja o profesionalizaciji. Udomiteljice se dijele na dva mišljenja o toj temi; ili podržavaju profesionalizaciju ili joj se opiru, što je još jedan od pokazatelja smatraju li one udomiteljstvo poslom ili majčinstvom. Prijašnja istraživanja i rezultati navedenog provedenog istraživanja ukazuju na to da bi udomiteljstvo bilo uspješno, udomljenicima su potrebni vješti njegovatelji, ali i brižni roditelji.

8. Prilozi

Prilog 1: Protokol istraživanja

PROTOKOL SET PITANJA	NAMJERA PITANJA
1. Koliko imate godina? 2. Koje je Vaše postignuto obrazovanje? 3. Čime ste se bavili prije ovog posla? 4. Imate li vlastitu obitelj? Jeste li udani? Imate li djecu? Koliko? Koliko godina imaju djeca? 5. Koliko godina ste udomiteljica? 6. Koliko usvojene djece imate u svojoj kući?	
1. Kako ste se odlučili postati udomiteljica? 2. Kako ste se Vi i Vaš suprug složili da ćete postati udomitelji? Čija je to bila ideja? 3. Kakvu ste edukaciju morali proći? 3.1. Kakvo Vam je iskustvo te edukacije? 3.2. Je li bilo muškaraca? 4. Po Vašem mišljenju, zašto ste mislili da ćete biti dobra udomiteljica? 5. Smatrate li da je udomiteljstvo posao? 6. Kako biste opisali to čime se bavite? 7. Je li udomiteljstvo ispunilo Vaša očekivanja? 8. Što za Vas znači majčinstvo (općenito)? (Što za Vas znači biti majka?) 9. Kako biste opisali sebe kao majku? 10. Kako je to biti udomiteljica? 11. Što bi Vi rekli, je li udomiteljstvo stresno? 12. Je li isto biti majka svojoj djeci i udomljenoj djeci?	Definicija posla i majčinstva
1. Kako Vas doživljavaju udomljena djeca? (Doživljavaju li Vas kao majku?) 1.1. Kako Vam se obraćaju djeca? (zovu li Vas mama) 2. Što bi rekli, jeste li Vi toj djeci majka ili njihova	Definicija obiteljske i radne uloge Odnos s udomljenom djecom

njevodateljica? (Vidite li se kao njihova majka?) 3. Kako uspostavljate prvi kontakt s djecom koja dođu u Vašu kuću? 3.1. Prihvaćaju li Vas djeca kada dođu u Vašu kuću? 4. Ostajete li u kontaktu s djecom koja odu iz Vaše kuće? 4.1. Ako da, koliko često su u kontaktu? Viđaju li se? 4.2. Ako ne, zašto? 5. Kako se osjećate kada djeca odlaze iz Vaše kuće?	(trenutno, po dolasku, nakon odlaska)
1. Kako su Vaša djeca prihvatila udomljenu djecu? 2. Što biste Vi rekli, slažu li se oni međusobno? 3. Kako se međusobno zovu? Smatraju li se braćom? 4. Igraju li se zajedno? Što najviše vole raditi zajedno? 5. Jeste li primijetili neke situacije kada ne vole biti zajedno? 6. Mislite li da postoji ljubomora između Vaše djece i udomljene djece? 7. Koja je glavna razlika između Vaše djece i udomljene djece? 8. Smatrate li da su se udomljena djece dobro uklopila u Vašu obitelj? 9. Što mislite, bi li bilo jednostavnije imati samo svoju biološku djecu? 10. Nedostaje li Vam ponekad život samo s vlastitom obitelji? 11. Kako Vaša okolina prihvaća udomljenu djecu?	Odnos njene djece i udomljene djece
12. Koliko često ste u kontaktu s Centrom za socijalnu skrb? 13. Možete li im se obratiti ukoliko imate neki problem? Jesu li Vam uvijek dostupni? 14. Kome se još možete obratiti ako imate neki problem? 15. Komunicirate li s drugim udomiteljicama? 15.1. Kada najčešće komunicirate s drugim udomiteljicama? Gdje najčešće komunicirate s ostalim	Kontakt s Centrom za socijalnu skrb i drugim udomiteljima

udomiteljicama? 15.2. Savjetujete li se? Pomažete li si? Na primjer? 16. Tko sve sudjeluje u odgoju udomljene djece? 16.1. Možete li sve odluke u vezi odgoja djece sami donositi? Kome se obratite ukoliko morate donijeti neku odluku? (Morate li tražiti nečije odobrenje?) 16.2. (ja kada sam bila mala stalno bi trčala baki i djedu se obratiti u vezi bilo čega) Obraćaju li se djeca nekom drugom osim Vama? 17. Dođe li Vas u kuću katkad netko provjeriti? (Centar za socijalnu skrb) Najave li se prije? Koliko često Vam dolaze u kuću? 17.1. Kako se zbog toga osjećate? 17.2. Osjećate li se opušteno? 17.3. Osjećate li se kao da Vas netko nadzire?	
1. Možete li opisati kako izgleda jedan Vaš tipičan dan 2. Koje sve poslove obavljate po kući? 2.1. Kako ste Vi i Vaš muž podijelili kućanske poslove? 2.2. Mislite li da ste Vi i Vaš muž pravedno rasporedili poslove u kućanstvu? 2.3. Je li Vam ponekad naporno održavati kućanstvo? 3. Smatrate li da trebate pomoć (u kućanstvu, psihološku)? Mislite li da smijete zatražiti pomoć? Od koga? 4. Ima li ponekad teških dana? Osjećate li se ponekad loše? 4.1. Kako se odnosite prema djeci kada se osjećate loše? 4.2. Ako Vam se dogodi neki nepredvidivi zdravstveni problem (npr. glavobolja, zubobolja, ženski problemi) uskoči li Vam tko u pomoć? 5. Imate li neko vrijeme kada niste s obitelji? 5.1. Što radite u to vrijeme? 5.2. Gdje provodite to vrijeme?	Svakodnevna obiteljska dinamika i zadovoljenje osobnih potreba Odnos nje i muža, nje i udomljene djece

5.3.Kojim se sve aktivnostima bavite u to vrijeme? 6. Stignete li ispuniti svoje vlastite potrebe kada ste s obitelji? 7. Kako bi izgledao Vaš idealni slobodni dan? 8. Imate li kućna pravila? Koja? Jeste li sami zadali ta pravila? 8.1.Imate li različita pravila za Vašu djecu i za udomljenu djecu? 8.2.Imate li zadatke koje u kući obavljaju djeca? Npr. iznošenje smeća, ZATIM pospremanje sobe. (Ako ne, zašto?) 8.3.Imate li neka pravila koje se odnose na vikanje, psovanje i sl.? 8.4.Kako smirite djecu ako su neposlušna? 9. Imate li Vi i djeca neke zajedničke aktivnosti? Npr. kuhanje, gledanje TV-a 9.1.Koja Vam je aktivnost najdraža? 9.2.Koja aktivnost je najdraža djeci? 10.	
1.Smatrate li da dobivate dovoljno novca po udomljenom djetetu? 2.Koliko dugo se još vidite kao udomiteljica? 3.Iz kojeg razloga bi prestali biti udomiteljica? 4.Koje su manjkavosti udomiteljstva u Hrvatskoj, odnosno što bi svakako trebalo promijeniti? 5. Što mislite o prijedlogu Zakona o udomiteljstvu u kojem bi udomiteljstvo poslalo zanimanje?	Sustav udomiteljstva u Hrvatskoj

Prilog 2: Popis sugovornica

UDOMITELJICA	GODINE	OBRAZOVANJE	VLASTITA OBITELJ		POSAO PRIJE UDOM.	GODINE U UDOM.	BROJ UDOMLJENE DJECE TRENUTNO	VRSTA UDOM.
			Muž (zanimanje)	Djeca				
<u>S1</u>	59	Trgovačka škola, obučarska škola; SSS	umro	4	Radnica u trgovini	20	2	Tradicionalno, specijalizirano, hitno; tinejdžeri
<u>S2</u>	50	Tehnološki stručnjak; SSS	da	2	Radnica u drvnjoj industriji	6 i pol	2	Tradicionalno, specijalizirano; školska dob
<u>S3</u>	49	Poljoprivredni tehničar; SSS	Da (zaštitar)	2	Radnica u poduzeću koje se bavi proizvodnjom umjetnih i prirodnih crijeva, začina i aditiva	4	4 (prva djeca)	Tradicionalno, specijalizirano; predškolska dob
<u>S4</u>	46	Trgovačka škola; SSS	Da (rad na terenu)	2	Rad u trgovini mješovitom	5	2 (prva djeca)	Tradicionalno; predškolska dob

					robom			
<u>S5</u>	45	Veterinarski tehničar; SSS	Da (u mirovini, rad na crno)	2	Trgovina s hranom za kućne ljubimce	8	5	Tradicionalno, specijalizirano; predškolska i školska dob
<u>S6</u>	57	Tekstilna škola; SSS	Da (u mirovini)	2	Šivačica	20	3	Specijalizirano; predškolska i školska dob
<u>S7</u>	64	Trgovačka škola; SSS	Da (u mirovini)	5	Radnica u trgovini	33	2	Tradicionalno, hitno; tinejdžeri
<u>S8</u>	60	Škola za cvjećare; SSS	Da (u mirovini)	3	Radnica u cvjećarni	16	2	Tradicionalno; školska dob, tinejdžeri

Prilog 3: Kodna lista

Stvaranje nove obitelji	Posao iz snova	Prijašnje zaposlenje Nezadovoljstvo Udomiteljstvo kao svijetla točka
	Motivacija	Unutarnji poticaji Vanjski poticaji Prvi doticaj s udomiteljstvom
	Traženje odobrenja	Odnos obitelji prema udomiteljstvu Upoznavanje obitelji s udom.
	Prepreme – edukacija; psihičke i fizičke pripreme	Pozitivna iskustva edukacije Negativna iskustva edukacije Iskustvo postajanja udom. Stes prije dolaska djece Centar provjerava uvjete Odabir udomljene djece (žele)
	Prilagodba – prihvaćanje; empatija	Nova obitelj Prvi kontakt udom. djetetom Dolazak djeteta Prihvaćanje djeteta i njegove prošlosti Zamišljanje djetetove prošlosti Prihvaćanje nje Ponovni dolazak malog djeteta Djeca s posebnim potrebama Altruizam Ljubav Biološka obitelj udomljenika Stalni odlasci djece
	Kako sugovornice vide udomiteljstvo; sebe u udomiteljstvu	Vlastita definicija udom. Usporedba udom. prije i sada Cilj udomiteljstva Napredak udom. djece Doživljaj sebe kao udom.

Dvostruko majčinstvo		Viđenje sebe Njene vrline
	Kućna pravila	„tehnička“ pravila „emocionalna“ pravila Kućna pravila prije Tehnologija (Internet, društvene mreže) Zadaci za djecu Kazne
	Majčinstvo	Prava majka Svrha života Usporedba udom. majčinstva i majčinstva Osobine majke
	Uloga majke	Kućanstvo Zadaci Pružanje pomoći djeci Odgovornost Odgoj – razlike u odgoju biološke i udom. djece Unutarnje zadovoljstvo
	Primarno i sekundarno majčinstvo	Nepoistovjećivanje biološke i udomljene djece Odnos prema djeci Razlike između djece Uspoređivanje djece Razlike u odnosu Kako ju doživljavaju udom. djeca Održavanje veza
	Pomoć	Stres Unutarnje stanje udomiteljice Ispunjenje očekivanja Osobni problemi

		Pomoć od muža i biološke djece Pomoć od udom. djece
Profesionalizacija majčinstva	Udomiteljstvo – posao	Profesionalnost Posao nisu emocije Kako udom. može biti posao Odnos njene i udom. djece Domovi za odgoj
	Radna uloga	Odlazak djece Oslanjanje na udrugu; pomoć od udruge Motivacija - iskustvo Odnos nje i biološke obitelji udom. djeteta
	Financije	Dodatan posao Opskrbnina Naknada Radni status muža Premalo novaca Usporeba s domovima za odgoj
	Novi Zakon o udomiteljstvu	Pozitivno mišljenje Negativno mišljenje Profesionalizacija udom. Borba za prava udomiteljica Neinformiranost Odnos Vlade i udom. Prijedlozi za poboljšanje
Sustav podrške i pomoći	Centar za socijalnu skrb	Rad centra Centar i prilagodba Pomoć Kontakt i suradnja Dostupnost Supervizije; nadzor Podređenost

	Udruge za udomitelje	Pomoć za djecu Pomoć njima Susreti Grupe podrške Mišljenje o domovima za odgoj Primjeri lošeg udomiteljstva
	Neformalne socijalne mreže	Kontakt s drugim udom.; susreti; pomoć Obiteljski prijatelji; susreti Biološka obitelj; pomoć; odnos uže i šire obitelji prema djeci
	Škola	Kontakt Susreti Problemi Suradnja Nastavnici, ravnatelj Okolina

Prilog 4. Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju

Suglasnost za sudjelovanje u istraživanju
unutar kolegija „Diplomski rad“, ak. god. 2018./2019.

Ime sugovornice: _____

Istraživačica: _____

1. Pristajem sudjelovati u istraživanju. Obaviještena sam o pojedinostima istraživanja i o njima posjedujem odgovarajuće pisane informacije.
2. Ovlašćujem istraživačicu da koristi podatke dobivene putem intervjua.
3. Potvrđujem da:
 - a) Razumijem da je moje sudjelovanje dobrovoljno i da se mogu povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga i bez ikakvih posljedica.
 - b) Podaci intervjua bit će korišteni isključivo u svrhu ovog istraživanja.
 - c) Povjerljivost podataka zajamčena mi je prema etičkim pravilima znanstvenog rada.
 - d) Obaviještena sam da će intervju biti sniman diktafonom i transkribiran.
 - e) Razumijem da nijedan dio razgovora koji će biti korišten za publikacije neće sadržavati podatke koji bi mogli ukazivati na moj identitet.
 - f) Razumijem da će podaci iz razgovora (transkripti i audio snimke) biti sigurno pohranjeni na primjeren način.

Potpis _____

(Sugovornica)

Potpis: _____

(Istraživačica)

Mjesto i datum: _____

9. Literatura

- Batson, D. C. (2017). „Empathy and Altruism“, u: Kirk Warren Brown i Mark R. Leary (ur.). *The Oxford Handbook of Hypo-egiotic Phenomena*. New York: Oxford University Press, 161 - . Dostupno na: [https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=jn3SDAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA161&dq=Batson,+C.+D.+\(2011\).+Altruism+in+humans.+Oxford,+UK:+Oxford+University+Press&ots=EtgvEUDUUV&sig=wks3R6GSaolnw66BSP-WMkBbeTk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=jn3SDAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA161&dq=Batson,+C.+D.+(2011).+Altruism+in+humans.+Oxford,+UK:+Oxford+University+Press&ots=EtgvEUDUUV&sig=wks3R6GSaolnw66BSP-WMkBbeTk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)
- Blythe, S. L., Halcomb, E.J., Wilkes, L., Jackson, D. (2013). „Perceptions of Long-Term Female Foster-Carers: I'm Not a Carer, I'm a Mother“, *British Journal of Social Work*, 43(6): 1056 – 1072.
- Broady, T.R., Stoyles, G.J., McMullan, K., Caputi, P., Crittenden, N. (2010). „The Experiment of Foster Care“, *Journal of Child & Family Studies*, 19(5): 559 – 571.
- Centar za socijalnu skrb Zagreb – vrste udomiteljstva. Dostupno na: <https://www.czss-zagreb.hr/sites/default/files/dokumenti/dodatne-informacije.pdf>
- Cuthbert, W.J. (2015). *Addressing the dual role identity problem in foster parenting*. Victoria University of Wellington.
- Galić, B. (2004). „Seksistički diskurs rodnog identiteta“, *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 13(3-4): 305-324. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/47822>
- Galić, B. (2006). „Stigma ili poštovanje? Reproductivni status žene u Hrvatskoj i šire“, *Revija za sociologiju*, 37(3-4): 149-164. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/13215>
- Galić, B. (2009). „Rodna (ne)ravnopravnost i idskriminacija na poslu/tržištu rada“, u: Kamenov, Ž. i Galić, B. (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Biblioteka ONA: 49-59.
- Galić, B. (2011). „Žene i rad u suvremenom društvu – značaj „orodnjenog“ rada“, *Sociologija i prostor*, 189(189): 25-48. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/71647>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity and Society in the Late Modern age*. Stanford University Press, Stanford.
- Gieger, J.M., Hayes Piel, M., Lietz, C.A., Julien-Chinn, F.J. (2016). „Empathy as an Essential Foundation to Successful Parenting“, *Journal of Child & Family Studies*, 25(12): 3771 – 3779.

Ivković, Đ., Žižek, A. (2010). *Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj: analiza stanja i prijedlog smjernica*, Zabreb: UNICEF.

Jugović, I., Kamenov, Ž. (2009). „Rodna (ne)ravnopravnost i diskriminacija u obiteljskim odnosima“, u: Kamenov, Ž. i Galić, B. (ur.). *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Zagreb: Biblioteka ONA: 28-38.

Kelly, G., Gilligan, R. (2002). *Issues in Foster Care: Policy, Practice and Research*, London: Jessica Kinglsey Publishers.

Laklija, M. (2011). „Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva“, *Revija za socijalnu politiku*, 18(3): 291-309. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=111740

Laklija, M., Kolega, M., Božić, T., Mesić, M. (2011). „Supervizijski stil i komunikacijski procesi u superviziji iz perspektive supervizora“, *Ljetopis socijalnog rada*. 18 (2): 365-382.

Konvencija o pravima djeteta (1989). Dostupno na: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

Lanigan, J.D., Burleson, E. (2017). „Foster Parent's Perspectives Regarding the Transition of a New Placement into their Home: An Exploratory Study“, *Journal of Child & Family Studies*, 26(3): 905 – 915.

Mercer, R.T. (2004). „Becoming a mother versus maternal role attainment“, *Journal of Nursing Scholarship*, 36(3): 226 – 232.

Merton, R.K. (1957). *Social Theory and Social Structure*. Free Press, New York.

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku:

Deinstitucionalizacija i transformacija domova za djecu i mlade. Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/djeca-i-obiljelj/djeca-i-obiljelj-1872/deinstitucionalizacija-i-transformacija-domova-za-djecu-i-mlade/1898>

Udomiteljstvo. Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/udomiteljstvo>

Zakonodavni okvir. Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/udomiteljstvo-8879/zakonodavni-okvir-10307/10307>

Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2014. godini. Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/pristup-informacijama/statisticka-izvjesca-1765/statisticka-izvjesca-za-2014-godinu/2292>

Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2015. godini. Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/pristup-informacijama/statisticka-izvjesca-1765/statisticka-izvjesca-za-2015-godinu/2291>

- Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2016. godini.
Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/pristup-informacijama/statisticka-izvjesca-1765/statisticka-izvjesca-za-2016-godinu/2290>
- Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2017. godini.
Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/pristup-informacijama/statisticka-izvjesca-1765/statisticka-izvjesca-za-2017-godinu/4505>
- Godišnje statističko izvješće primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2018. godini.
Dostupno na: <https://mdomsp.gov.hr/pristup-informacijama/statisticka-izvjesca-1765/statisticka-izvjesca-za-2018-godinu/10185>
- Pravilnik o sadržaju i trajanju osposobljavanja i edukacije udomiteljske obitelji (2008).
Dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=8037>
- Sabolić, T., Vejmelka, L. (2015). „Udomiteljstvo djece u Hrvatskoj iz perspektive udomitelja i stručnjaka“, *Holon: postdisciplinarni znanstveno-stručni časopis*, 5(1): 6-42.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/140394>
- Schofield, G., Beek, M., Wand, E., Biggart, L. (2013). „Professional foster carer and committed parent: role conflict and role enrichment at the interface between work and family in long-term foster care“, *Child and family social work*, : 46 – 56.
- Smyth, C., McHugh, M. (2006). „Exploring the dimension of professionalising fostering: Carers perceptions of their fostering role“, *Children Australia*, 31(1): 12-19.
- Sprey-Wessing, T., Portz, P. (1982). „Some Aspects of Identity Problems in Foster Families“, *Journal of Comparative Family Studies*, 13(2): 231 – 235.
- Vidmar Horvat, K. (2013). *Imaginarna majka – Rod i nacionalizam u kulturi 20. Stoljeća*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Williston, G.C. (1963). „The foster-parent role“, *The Journal of Social Psychology*, : 263 – 272.
- Zakon o udomiteljstvu (2019). Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/485/Zakon-o-udomiteljstvu>
- Zakon o udomiteljstvu (2007).